

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ  
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

магістра

на тему: **«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ  
ГРИ У СЕНСОРНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала: студентка 1 курсу, групи 8.0122  
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»  
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»  
А. В. Крис

Керівник: ст. викладач кафедри дошкільної та  
початкової освіти, к. пед. н. \_\_\_\_\_ С. В. Сиваш

Рецензент: професор кафедри дошкільної та  
початкової, д. пед. н., про \_\_\_\_\_ Л. О. Сущенко

Запоріжжя  
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Факультет** соціальної педагогіки та психології  
**Кафедра** дошкільної та початкової освіти  
**Рівень вищої освіти** магістерський  
**Спеціальність** 012 «Дошкільна освіта»  
**Освітньо-професійна програма** 012 «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ  
Завідувач кафедри \_\_\_\_\_

«\_\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2023 року

**ЗАВДАННЯ  
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Крис Альоні Василівні

- 1. Тема роботи:** «Педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку», керівник роботи Сиваш Сніжана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, затверджені наказом ЗНУ від 26 вересня 2023 року №1505-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** 27.11.2023 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали теоретичного аналізу та емпіричного дослідження.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** на основі аналізу наукових, літературних джерел, розглянути дидактичну гру як засіб розвитку та виховання дітей дошкільного віку; розкрити сутність понять «сенсорний розвиток» та «сенсорне виховання» у науковій літературі; теоретичне обґрунтувати педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку та реалізувати їх; емпірично дослідити вплив дидактичних ігор на сенсорний розвиток дітей старшого дошкільного віку.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 14 таблиць, 14 рисунків.

## 6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Сиваш С. В.	02.10.2022 р.	02.10.2022 р.
Розділ 1	Сиваш С. В.	04.11.2022 р.	04.11.2022 р.
Розділ 2	Сиваш С. В.	23.03.2023р.	23.03.2023р.
Висновки	Сиваш С. В.	07.09.2023р.	07.09.2023р.
Додатки	Сиваш С. В.	02.10.2023 р.	02.10.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 02.10.2022 р.

## КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	травень	виконано
2	Написання вступу	червень	виконано
3	Написання першого розділу	липень	виконано
4	Написання другого розділу	серпень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	вересень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень	виконано
8	Захист	грудень	виконано

Студент \_\_\_\_\_ Крис А. В.  
( підпис ) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи \_\_\_\_\_ Сиваш С. В.  
( підпис ) (прізвище та ініціали)

**Нормоконтроль пройдено**

Нормоконтролер \_\_\_\_\_ Турбар Т. В.  
( підпис ) (прізвище та ініціали)

## РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 58 с., 14 таблиць, 14 рис., 41 джерело, 8 додатків.

Мета дослідження: розглянути роль дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку та обґрунтувати педагогічні умови її використання.

Об'єкт дослідження: процес використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових джерел; спостереження, педагогічний експеримент.

Теоретичне значення роботи: обґрунтовано педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку, розкрито значення таких понять, як: «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток», «дидактична гра».

Практичне значення одержаних результатів визначено розробленням і впровадженням: методики діагностування рівнів сформованості сенсорної культури дітей дошкільного віку; методичного забезпечення сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Галузь використання: заклади освіти.

ДИДАКТИЧНА ГРА, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, СЕНСОРНЕ ВИХОВАННЯ, СЕНСОРНІ НАВИЧКИ, СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

## SUMMARY

### **Krys A. V. Conditions of use of didactic games in the sensory education of preschool children.**

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (41 items, 3 of foreign origin), and 8 addenda on 14 pages.

The research reveals the problem of features of conditions of use of didactic games in the sensory education of preschool children.

The research purpose: consider the role of the didactic game in the sensory education of preschool children and substantiate the pedagogical conditions for its use.

The research tasks:

1) based on the analysis of scientific and literary sources, consider the didactic game as a means of development and education of preschool children.

2) to reveal the essence of the concepts of “sensory development” and “sensory education” in scientific literature.

3) to theoretically justify the pedagogical conditions of using didactic games in sensory education of preschool children and to implement them.

4) empirically investigate the influence of didactic games on the sensory development of older preschool children.

The research object of the qualifying work is the process of using a didactic game in sensory education of preschool children.

The research subject: pedagogical conditions of using didactic games in sensory education of preschool children.

The part 1 “The theoretical aspect of the peculiarities of the use of didactic games in the process of sensory education of preschool children” revealed the essence of the concept of “didactic game” and its role in the process of development and upbringing of preschool children. The essence of such concepts as “sensory development” and “sensory education” is defined. The section also contains the results of primary diagnostics regarding the state of sensory development of older preschool children.

The part 2 “Theoretical substantiation and experimental verification of the effectiveness of pedagogical conditions for the use of didactic games in the sensory education of preschool children” contains the disclosure of pedagogical conditions for the use of sensory didactic games in the process of sensory education of older preschool children. a formative experiment is built on this basis. The section presents the results of re-diagnosis of the state of sensory development of older preschool children, which allow us to draw a conclusion about the quality of the impact of didactic games on the development of their sensory sphere.

The results of the research can be used by teachers of preschool education institutions in their pedagogical and practical activities, parents and students of pedagogical and psychological specialties.

**Keywords:** didactic game, pedagogical conditions, sensory education, sensory skills, sensory development, senior preschool age.

## ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1 Теоретичний аспект особливостей використання дидактичних ігор в процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку.....	11
1.1. Дидактична гра як засіб розвитку та виховання дітей дошкільного віку	11
1.2. Сутність понять «сенсорний розвиток» та «сенсорне виховання» у науковій літературі.....	19
1.3. Діагностика стану сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	25
Розділ 2. Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.....	40
2.1. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.....	40
2.2. Реалізація педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.....	45
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	48
Висновки.....	61
Список використаних джерел.....	65
Додатки.....	70

## ВСТУП

Розвинута сенсорна сфера – ключовий компонент сучасної людини. Така людина продуктивно пізнає навколишній світ, взаємодіє з його явищами та об'єктами. Сенсорний розвиток людини передбачає розвиток такого пізнавального процесу як сприйняття, який збагачує уявлення людини про предмети та явища навколишнього світу.

Дошкільний вік є віковим періодом пізнання дитини навколишнього середовища. Дитина пізнає нові предмети та явища, за допомогою аналізаторів, які у цьому віці активно розвиваються. Сенсорний розвиток є дуже важливим для дитини, бо є основою для розвитку її інтелекту та набуття необхідних уявлень та навичок. Мова йде про логіко-математичні, конструктивні навички, уявлення про властивості та ознаки предметів.

Сенсорний розвиток дітей та дидактична гра як засіб розвитку та виховання дітей дошкільного віку стали об'єктом вивчення багатьох науковців: С. Алієва, О. Бескорса, Г. Бойко, Я. Возняк, І. Кіпень, В. Крючкова, О. Кулибка, О. Кучірка, Т. Лебединська, Т. Луценко, Н. Манжелій, Н. Пихтіна, К. Руденко, С. Сакир, В. Скиба, В. Соловійов та інші. На думку науковців, дидактична гра – це гра, яка має окрему педагогічну мету, яка реалізується, за допомогою певних ігрових правил та дій. Для дітей дошкільного віку, дидактична гра є оптимальним засобом розвитку та виховання, зокрема й сенсорного.

Сутність понять «сенсорний розвиток» та сенсорне виховання» та їх особливості у дошкільному віці висвітлювалася у працях таких сучасних вчених та дослідників, як: А. Харріс, М. Лінч, Т. Андрєєва, І. Барбашова, І. Бех, В. Горгуль, О. Заговайло, В. Звекова, Н. Кабельнікова, Л. Клевака, Н. Максименко, Ж. Мелчак, Г. Молодецька, І. Сірик та інші. На думку дослідників, сенсорний розвиток є розвитком сприймання, відчуттів та уявлень, які надають інформацію про властивості предметів. Сенсорне виховання, в свою чергу, є педагогічним процесом сенсорного розвитку дитини. Науковці



підкреслюють важливість сенсорного виховання саме у дошкільному віці.

Тенденція до використання дидактичної гри в освітньому процесі активно поширюється у сучасних закладах дошкільної освіти та школах. Дидактична гра – це гра, яка має окрему педагогічну мету, яка реалізовується через ігрові дії. Тобто, це гра, яка передбачає набуття окремих знань, навичок чи розвиток певних психічних процесів дитини. Кожна дидактична гра має власну мету та спрямована на виконання окремого завдання. У процесі дидактичної гри відбувається комфортний розвиток дітей дошкільного віку. Це пояснюється тим, що провідною діяльністю дітей цього віку є саме ігра.

За допомогою дидактичних ігор можна й розвивати сенсорну сферу дітей дошкільного віку. Вони можуть розвивати та покращувати необхідні сенсорні навички, які у майбутньому стануть важливим фундаментом для подальшої життєдіяльності особистості. Однак, для продуктивного впровадження дидактичної гри в освітній процес необхідно знати та дотримуватися окремих педагогічних умов її використання.

Враховуючи вище зазначене, нами було вирішено розглядати на теоретичному та емпіричному рівні тему нашого дослідження: «Педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку».

Мета дослідження: розглянути роль дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку та обґрунтувати педагогічні умови її використання.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу наукових, літературних джерел, розглянути дидактичну гру як засіб розвитку та виховання дітей дошкільного віку.
2. Розкрити сутність понять «сенсорний розвиток» та «сенсорне виховання» у науковій літературі.
3. Теоретичне обґрунтувати педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку та реалізувати їх.
4. Емпірично дослідити вплив дидактичних ігор на сенсорний розвиток

дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження: процес використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до визначення педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку;

- емпіричні: діагностичні (бесіди, педагогічні спостереження, констатувальний, формувальний, контрольний етапи експерименту);

- статистичні: метод математичної статистики для визначення валідності та надійності одержаних результатів, порівняння експериментальних даних із вихідними.

Теоретичне значення роботи: обґрунтовано педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів визначено розробленням і впровадженням: методики діагностування рівнів сформованості сенсорної культури дітей дошкільного віку; методичного забезпечення сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Результати дослідження можуть бути використані вихователями ЗДО у своїй педагогічній та практичній діяльності, батьками та студентам спеціальностей дошкільна освіта, початкова освіта та психологія.

## РОЗДІЛ 1

# ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР В ПРОЦЕСІ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

### **1.1. Дидактична гра як засіб розвитку та виховання дітей дошкільного віку**

Дидактична гра містить у собі великий виховний та розвивальний потенціал. Особливо це стосується дітей дошкільного віку, для яких гра є провідною діяльністю та засобом ознайомлення з навколишнім світом. Розглянемо докладніше існуючі розвивальні та виховні функції дидактичної гри у житті дошкільника.

Для початку, проаналізуємо існуючі підходи до визначення поняття «дидактична гра» у педагогічній науці.

На думку О. Бескорси, дидактична гра – це «засіб навчання, за допомогою якого дітям легше сприймати новий матеріал та застосовувати набуті знання, уміння та навички на практиці. Основне призначення дидактичної гри – навчати дітей діяти» [3, с. 12].

Дослідниця Т. Лебединська називає дидактичну гру специфічною та змістовною дитячою діяльністю, яка має готовий ігровий матеріал, задум і правила та використовується у педагогічному процесі [19].

Цінною для нашого дослідження є думка, С. Сакир: дидактична гра – це різновид ігор з правилами, які спеціально створені педагогами з метою навчання і виховання дітей [31].

Дослідниця В. Скиба вважає, що дидактичною називається гра, яка «спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом удосконалення пізнавальних умінь і навичок» [35, с. 22].

Варто звернути увагу на погляди В. Соловйова, який в свою чергу, вказує, що дидактична гра є ігровою діяльністю, яка має педагогічний характер та спрямована на виконання окремого розвивально-навчального завдання [36, с. 27].

Дослідниця С. Алієва підкреслює, що дидактична гра – це:

- 1) ігровий метод навчання дітей дошкільного віку;
- 2) форма навчання;
- 3) самостійна ігрова діяльність;
- 4) засіб всебічного виховання особистості дитини [39].

Таким чином, можна зробити висновок, що дидактична гра є грою, яка має окрему педагогічну мету, яка реалізується, за допомогою певних ігрових правил та дій.

Розглянувши існуючі підходи до визначення поняття «дидактична гра» та зробивши власний висновок щодо цього питання, перейдемо до визначення її основних видів та структури.

Дослідниця Н. Піхтіна повідомляє, що дидактична гра має специфічну структуру. Науковець підкреслює, що усі її компоненти є дуже важливими. Мова йде про:

- 1) дидактичні та ігрові завдання;
- 2) ігрові правила;
- 3) ігрові дії;
- 4) результат гри.

Дидактичне завдання визначається метою виховання і розвитку дітей. Кожна дидактична гра має власне дидактичне завдання. Щодо ігрових прав, то їх основною функцією є організувати дії, поведінку дітей. Правила можуть забороняти чи дозволяти гру, робити її цікавою, напруженою. Правила гри є завжди обов'язковим для всіх гравців. Виконання правил дидактичної гри спрямовується і контролюється ігровими діями. Чим старше дитина, тим складнішими є правила дидактичної гри. Вони розкривають послідовність дій у окремій грі. Фіналом дидактичної гри завжди є результат, який зумовлює її

завершеність. Результат виступає у формі вирішення поставленої навчальної задачі і дає дітям моральне і розумове задоволення. Для вихователя результат гри є показником рівня досягнень дітей. Окрім дотримання структури дидактичної гри, важливо використовувати допоміжні матеріали (іграшки, картинки, реальні предмети тощо). Також Н. Пихтіна зазначає, що дидактичні ігри, які використовуються з дітьми дошкільного віку можуть бути різноманітними. Їх розрізняють за навчальним змістом, пізнавальною діяльністю дітей, ігровими діями і правилами, організацією і взаєминами дітей, за роллю вихователя. Науковець виокремлює такі дидактичні ігри, за особливостями їх правил:

1) ігри з фіксованими, відкритими правилами (розвивальні, інтелектуальні, музичні ігри, ігри-забави);

2) ігри з прихованими правилами (сюжетно-рольові).

За змістом навчання:

1) ігри з сенсорного виховання;

2) ігри з мовленнєвого розвитку;

3) ігри я ознайомленню з природою;

4) з формування елементарних математичних уявлень тощо [29].

Науковець О. Кучірка, за основним допоміжним матеріалом, визначає такі види дидактичних ігор:

1) ігри з дидактичними іграшками;

2) ігри з природним матеріалом;

3) настільно-друковані;

4) словесні ігри» [19, с. 203].

Таким чином, можемо стверджувати, що кількість видів дидактичних ігор – велика та різноманітна. Підбір дидактичної гри відбувається індивідуально, враховуючи як педагогічну мету так й особливості індивідуального розвитку дошкільної групи.

Вчена у галузі педагогіки В. Скиба стверджує, що з дітьми дошкільного віку, дидактичну гру можна використовувати у двох видах. Як:

- 1) власне дидактичну гру (коли передбачено самонавчання);
- 2) гру-заняття (коли головним є вихователь) [35].

Отже, перейдемо до розгляду основних функцій дидактичної гри у житті дитини дошкільного віку.

Педагог Н. Пихтіна зазначає, що основними функціями дидактичної гри для дошкільників є розвивальна, навчальна та виховна. Тобто, дидактична гра зумовлює розвиток, навчання та виховання дітей цього віку [29].

Дослідниця О. Кучірка, в свою чергу, виділяє наступні функції дидактичних ігор у житті дошкільника:

- 1) мотиваційно-спонукальна;
- 2) навчальна;
- 3) виховна;
- 4) орієнтаційна;
- 5) соціокультурна;
- 6) комунікативна;
- 7) самореалізація;
- 8) діагностична;
- 9) корекційна [18].

Таким чином, бачимо, що О. Кучірка визначає більший функціональний потенціал дидактичної гри ніж Н. Пихтіна, і ми не можемо з нею погодитися, бо, насправді, дидактична гра спрямована на велику кількість напрямків розвитку дитини дошкільного віку.

На нашу думку, дидактична гра, по-перше, є засобом навчання дітей дошкільного віку та розвитку їх пізнавальних процесів. Це пояснюється тим, що кожна дидактична гра має власну, окрему педагогічну мету.

Науковець Н. Манжелій погоджується з цією думкою та називає основною функцією дидактичної гри – навчальну. В процесі дидактичної гри дошкільники вирішують розумове завдання, запропоноване їм у цікавій ігровій формі, де дошкільники самі знаходять рішення, долаючи при цьому певні труднощі. Вирішення розумового завдання в ігровій формі підвищує розумову активність

дітей та розвиває їх розумові здібності (спостережливість, довільна увага, швидке запам'ятовування) [22].

Дослідник В. Скиба розкриває великий потенціал дидактичних ігор щодо розвитку пізнавальних процесів дітей дошкільного віку. Мова йде про їх увагу, сприймання, уяву, мислення, мовлення тощо. Окрім розвитку, дидактичні ігри можуть бути використані в процесі корекції та діагностики зазначених пізнавальних процесів [35].

Вчена у галузі психології та педагогіки В. Крючкова доповнюючи цю думку, радить використовувати саме дидактичні ігри з предметами задля розвитку пізнавальних процесів дітей дошкільного віку [16].

Дослідник О. Кулибка, загалом, виділяє такі розвивально-виховні функції дидактичних ігор в житті дошкільника:

- 1) розвиток творчих здібностей;
- 2) формування пізнавального інтересу та пізнавальної активності;
- 3) формування моральних уявлень і понять;
- 4) формування вольових якостей особистості (самостійність, цілеспрямованість, стійкість, цілеспрямованість, тощо);
- 5) розвиток пізнавальних процесів (увага, уява, мислення, пам'ять, сприйняття) [17].

Отже, дидактична гра є засобом виховання дошкільників. Мова йде про різноманітні виховні напрямки.

Так, вчена Т. Лебединська повідомляє, що дидактична гра є оптимальним засобом для морального виховання дошкільників. Вона має змогу формувати необхідні морально-вольові якості дітей. Під час дидактичної гри, формуються їх найперші моральні оцінки і судження. Дитина починає розуміти, що таке моральна норма, і формує своє ставлення до неї, що, однак, далеко не завжди забезпечує дотримання її в реальних вчинках [19].

На думку науковця Я. Возняка, дидактичну гру доцільно використовувати в процесі патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Науковець відмічає її ефективність, особливо у комплексі з засобами краєзнавчого матеріалу.

Я. Возняк, виділяє такі функції дидактичних ігор в процесі патріотичного виховання дошкільників:

- 1) формування у дитини дошкільного віку знань про природу та історію рідного краю;
- 2) діагностика наявних у дітей знань про природу та історію;
- 3) закріплення патріотичних знань [7].

Дослідник у галузі педагогіки Т. Луценко повідомляє, що дидактичні ігри широко використовуються в процесі правового виховання дошкільників. Дидактичні ігри з правової культури, організовані вихователем у процесі навчально-пізнавальної діяльності дошкільників, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, розвивають творчі здібності, навички організації сумісної діяльності [20].

Науковець Г. Бойко доповнює, що, окрім формування правової культури дошкільників, дидактичні ігри зумовлюють й формування їх економічної культури під час економічного виховання. В процесі дидактичної гри, дошкільник має змогу набути власний економічний досвід, формується його економічне мислення, фінансова грамотність тощо. Цьому сприяє емоційна насиченість дидактичних ігор та наявність в них економічного змісту. Під час економічного виховання дошкільників, використовуються спеціальні дидактичні ігри – економічні та дидактичні сюжетно-рольові ігри [4].

Дослідник О. Кучірка, в свою чергу, підкреслює, що дидактична гра є зручним засобом ознайомлення дитини дошкільного віку з навколишнім світом, тому досить часто використовується вихователями, в процесі екологічного виховання. Найчастіше під час екологічного виховання використовуються дидактичні ігри з природним матеріалом. У процесі такої гри дитина навчиться не лише швидко спостерігати, але й успішно діяти, критично думати й оцінювати, що відбувається навколо неї. Також, у процесі гри дитина активно пізнає навколишній світ, усвідомлює свої можливості, взаємозв'язки у світі природи. Засвоєння знань про природу за допомогою гри викликає переживання у дітей, і відповідно – не може не впливати на формування в них дбайливого й



уважного ставлення до об'єктів рослинного і тваринного світу [18].

Не можна не відмітити потенціал дидактичної гри в процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку. На це вказують безліч науковців у сфері психології та педагогіки. Розглянемо їх думки детальніше.

Науковиця К. Руденко переконана, що дидактичні ігри – це основний засіб сенсорного розвитку дітей дошкільного віку. Науковець стверджує, що дидактичні ігри мають змогу надати дітям знання про кольори, форму, властивості матеріалу, просторові відносини тощо. За допомогою дидактичних ігор, спрямованих на сенсорний розвиток дітей дошкільного віку, вихователь демонструє наскільки цікавим та різноманітним є навколишній світ [30].

Дослідник С. Сакир погоджується з цією думкою та підкреслює, що ефективність дидактичних ігор під час сенсорного виховання дошкільників, пояснюється їх здатністю впливати на певний аналізатор (зоровий, дотиковий, слуховий, смаковий). Автор відмічає, що дидактичні ігри сприяють навчанню дітей диференціювати предмети за певною однією властивістю та знаходити схожі предмети в навколишньому середовищі [31].

Знавець у галузі педагогіки та психології І. Кіпень, в свою чергу, виділяє такі функції дидактичних ігор, в процесі сенсорного розвитку дітей дошкільного віку:

- 1) навчальна – організація та вдосконалення дитячого досвіду;
- 2) контроль за перебігом сенсорного розвитку;
- 3) розширення практики щодо використання сенсорних еталонів.

Науковець називає такі види дидактичних ігор, які використовуються в процесі сенсорного виховання дошкільників:

- 1) ігри на встановлення співвідношень між відчуттям та матеріалом, визначення назв різноманітних властивостей матеріалів (вчать визначати назви різних властивостей матеріалів, розвивають смакові властивості, навчають відокремлювати один предмет від іншого);

- 2) ігри на розвиток координації рухів, напрямку звуку та почуття ритму – розвивають слухові сприйняття дітей, уважність, дисциплінованість, тренують

слуховий апарат;

3) ігри на встановлення співвідношення між предметом, визначення назви запаху предмету (вчать встановлювати співвідношення між предметами та їх запахами, вчать називати назву запаху предмету);

4) ігри на класифікацію відповідно до зразка предметів за розміром, формою, кольором – тренують вміння класифікувати предмети за різними властивостями, розвивають зорову пам'ять та увагу, вчать дітей основним кольорам;

5) ігри на диференціювання різноманітних геометричних фігур, зважаючи на зорові, тактильні відчуття – вчать дітей звертати увагу на форму геометричних фігур, знайомлять з основними геометричними фігурами [13].

Отже, дидактична гра – це гра, яка має окрему педагогічну мету, яка реалізується, за допомогою певних ігрових правил та дій. Для дітей дошкільного віку, дидактична гра є оптимальним засобом навчання, розвитку та виховання, зокрема й сенсорного. Вона використовується під час розвитку психічних процесів, екологічного, патріотичного, правового, економічного, морального виховання дітей дошкільного віку.

## **1.2. Сутність понять «сенсорний розвиток» та «сенсорне виховання» у науковій літературі**

Все частіше у науковому психолого-педагогічному просторі, з'являються роботи на тему сенсорного розвитку та сенсорного виховання дітей. Незважаючи на наявність схожості цих понять, вони мають дещо різне значення. Розглянемо сутність понять «сенсорний розвиток» та «сенсорне виховання» у науковій літературі.

Перед зазначеним розглядом, доцільно визначити сутність поняття «сенсорний». Так, І. Барбашова вказує, що зазначений термін походить від латинського слова «sensus» – відчуття. Тобто, вказує на прямий зв'язок з

відчуттями та сприйняттями людини [2].

Почнемо із розгляду підходів до тлумачення поняття «сенсорний розвиток».

На думку І. Барбашової сенсорний розвиток «процес закономірних змін чуттєвої сфери дитини, які виявляються в кількісних і якісних, структурних і функціональних перетвореннях відчуттів, сприймань і уявлень» [2, с. 46].

Дослідник І. Кіпень характеризує сенсорний розвиток дитини як «розвиток її сприймань та відчуттів, створення загальних уявлень про зовнішні властивості предметів – колір, форму, положення у просторі, розмір» [13, с. 84].

Вчена у галузі психології Г. Молодецька погоджується з цією думкою та зазначає, що «сенсорний розвиток дитини стосується розвитку її чуттів і сприймань, які надають знання про зовнішні якості предметів (форма, колір, розмір, положення у просторі). Сенсорний розвиток є процесом спеціального досвіду, оволодіння системою відповідних еталонів. Науковець підкреслює, що сенсорний розвиток зумовлює розумовий розвиток дитини» [24, с. 127].

Дослідник Л. Клевака стверджує, що метою сенсорного розвитку дитини є її ознайомлення із властивостями предметів навколишнього світу: формою, розміром, кольором, розташуванням у просторі, а також смаком, запахом, температурою та іншими. Науковець вказує, що сенсорний розвиток впливає на розвиток психічних процесів дітей, є основою для опанування математики та письма [14].

Отже, можна зробити висновок, що сенсорний розвиток є розвитком сприймання, відчуттів та уявлень, які надають інформацію про властивості предметів.

Розглянувши сутність поняття «сенсорний розвиток», перейдемо до визначення поняття «сенсорне виховання».

Психолог С. Сакир стверджує, що сенсорне виховання – це «система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймань» [31, с. 125].

Знавець у сфері психології Н. Максименко зазначає, що сенсорне

виховання – це «сукупність педагогічних заходів, спрямованих на розвиток діяльності органів чуттів дитини. Сенсорне виховання спрямоване на формування повноцінного сприймання довкілля, слугує основою пізнання світу, першим щаблем якого є чуттєвий досвід» [21, с. 11].

На думку Л. Клеваки, сенсорне виховання можна розглядати як систему педагогічних дій, послідовно спрямованих на формування прийомів душевного пізнання, удосконалення відчуття та сприймання [14].

Дослідниця В. Звєкова, в свою чергу, визначає сенсорне виховання як «цілеспрямований педагогічний вплив, спрямований на формування чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприйняття, накопичення дитиною сенсорного досвіду і формування уявлень про навколишній світ» [10, с. 64].

Педагог Т. Андрєєва називає сенсорне виховання цілеспрямованим процесом вдосконалення сенсорних процесів дітей [1].

Іноземний дослідник М. Лінч характеризує сенсорне виховання як процес, за допомогою якого люди навчаються, відчуваючи навколишній світ. Науковець підкреслює важливість сенсорного виховання саме у дитинстві. Це пояснюється тим, що саме у цьому періоді життя, людина навчається взаємодіяти з навколишнім світом [41].

Американська науковця А. Харріс, в свою чергу, визначає сенсорне виховання як сенсорну обізнаність. Тобто, процес розвитку відчуттів людини задля формування уявлень про навколишній світ [40].

Видатний педагог І. Бех називає сенсорне виховання «цілеспрямованою роботою з розвитку сприйняття дитини з метою сформувати уявлення про предмети і їх зовнішні властивості, таких як величина, знаходження і положення в просторі, запах і смак, колір, форма» [5, с. 56]. Науковець підкреслює, що завдяки сенсорному вихованню дитина починає більш повно сприймати різні предмети, різноманітність їх властивостей і відносин [5].

Дослідник С. Сакир називає наступні обов'язкові завдання сенсорного виховання:

- 1) сформувати сенсорні еталони;

2) розвивати вміння самостійно використовувати ці сенсорні еталони у власній діяльності [31].

Вчений В. Горгуль, в свою чергу, виокремлює такі завдання сенсорного виховання:

1) формування загальної сенсорної спроможності (здатність використовувати сенсорні еталони);

2) забезпечення поступового переходу від предметного сприйняття і впізнання об'єкту до сенсорного аналізу;

3) допомога дитині в отриманні перших уявлень про різні матеріали та їх якості;

4) формування уявлень про найпростіші перцептивні дії;

5) розвиток вміння активно вживати слова, що позначають дії, якості і властивості;

6) виховання дбайливого ставлення до предметів, навчання використовувати предмети відповідно до призначення та їх властивостей [8].

Науковець у сфері психології І. Сірик вважає, що основне завдання сенсорного виховання – допомогти дитині накопичувати уявлення про колір, форму, розмір предметів [34].

Отже, сенсорне виховання є педагогічним процесом, який спрямований на сенсорний розвиток дитини (формування сенсорних еталонів).

Для докладного розгляду сутності сенсорного виховання як педагогічного процесу, доцільно визначити характеристику таких понять як «сенсорні еталони», «сенсорні процеси», «сенсорна культура».

Так, за визначенням В. Звєкової, сенсорні еталони – це система чуттєвих якостей предметів, які виділилися в процесі суспільно-історичного розвитку та запропоновано дитині, щоб він міг засвоїти і використати їх в якості зразків при дослідженні об'єктів і аналізі їх властивостей. Сенсорні еталони кольору представляють сім кольорів спектра та їх відтінки по яскравості і насиченості. Форму як сенсорних еталонів характеризують п'ять фігур. Еталонні величини – метрична система заходів, міри ваги, а також звуковисотний ряд, система фонем

рідної мови. Сенсорні процеси, в свою чергу, науковець характеризує як процеси, які пов'язані з формуванням і зміною відчуттів дитини, його сприйняття і уявлень, вони нерозривно пов'язані з діяльністю органів почуттів, саме на їх розвиток і направлено сенсорне виховання [10].

Психолог Г. Молодецька вказує, що сенсорні еталони – це зразки предметів, створені людством у процесі суспільно-історичного розвитку. Засвоєння сенсорних еталонів – процес тривалий і складний, не обмежується дошкільним віком [24].

Щодо сутності поняття «сенсорна культура», І. Бех розкриває її як загальноприйняті уявлення про колір, форму та інші властивості речей, також вона є результатом засвоєння дитиною сенсорної культури, створеної людством [5].

Дослідниця В. Звєкова, в свою чергу, розуміє поняття «сенсорна культура» як поняття, яке позначає рівень відчуттів і сприйняття дитини, як основу її успішної пізнавальної діяльності. Науковець доповнює, що освоєння сенсорної культури допомагає кращому розумінню творів образотворчого і музичного мистецтва, дозволяє отримувати задоволення від розглядання картин, скульптур, прослуховування музики [10].

Таким чином, можна зробити висновок, що сенсорні еталони є головним об'єктом опанування під час сенсорного виховання. Також в процесі сенсорного виховання, дитиною освоюється сенсорна культура.

Сенсорне виховання може мати окремі особливості та здійснюватися за різноманітними напрямками.

Так, В. Звєкова повідомляє, що сенсорний розвиток може відбуватися:

- 1) через перцептивні дії;
- 2) через сенсорні еталони;
- 3) через дії співвіднесення [10].

Знавець у галузі педагогіки І. Бех, в свою чергу, виділяє два шляхи засвоєння систем сенсорних еталонів:

- 1) перцептивний;

2) інтелектуальний [5].

Науковець Ж. Мелчак стверджує, що протягом дошкільного дитинства характер сенсорного пізнання змінюється: від маніпуляції з предметами дитина поступово переходить до ознайомлення з ними на основі зору, дотику, а також «зорового обмацування» [23].

Дослідниця В. Звекова вказує, що у дошкільному віці сенсорне є основним видом виховання. Формування уявлень про навколишній світ, засвоєння сенсорних еталонів забезпечує отримання фундаментальних знань, які необхідні для життєдіяльності людини. В. Звекова стверджує, що у дошкільному віці, брак сенсорного досвіду може спричинити виникнення «сенсорного голоду», що може викликати затримку загального розвитку [10].

Отже, можна казати про наявність важливості сенсорного виховання у дошкільному віці та про негативний вплив його відсутності.

Питанням сенсорного виховання дошкільників займалися різноманітні вітчизняні та зарубіжні дослідники. Вивчаючи це питання у науковій літературі, найчастіше зустрічаються такі прізвища як: М. Монтесорі, Ф. Фребель та Ж. О. Декролі. Розглянемо їх внесок у питання сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Вчений Ж. Мелчак повідомляє, що науковець Марія Монтесорі є автором відомої системи сенсорного виховання. Науковиця була переконана, що сенсорний розвиток дитини залежить від розвитку м'язів, зору, слуху, нюху дитини. У змісті її системи сенсорного виховання містяться спеціальні дидактичні матеріали, сенсорні стимули, які мають за мету тренувати дитячі органи чуття [23].

Щодо науковця Ф. Фребеля, то Н. Кабельнікова розкриває специфіку його системи сенсорного виховання. На думку Ф. Фребеля, сенсорне виховання, спрямоване на формування повноцінного сприйняття навколишньої дійсності, є основою пізнання світу, першим щаблем якого є почуттєвий досвід. Сенсорне виховання дітей за Ф. Фребелем засноване на самодіяльності дитини та має релігійний характер. Самодіяльність – це прагнення людини здійснити своє

призначення як прагнення, дане природою кожному індивідууму, завдяки чому окрема людина, створивши власний світ уявлень, поєднує його із зовнішнім світом. На думку дослідника, божественний початок проявляє себе в людині й через людину у вигляді чотирьох основних прагнень: релігійного, прагнення до праці, художнього (естетичного) і пізнавального. Тобто, сенсорний розвиток, бажання опанувати сенсорні еталони є природним для кожної людини. Сенсорне виховання дітей за Ф. Фребелем передбачало використання шести дарунків Перший «дарунок» – шість кольорових вовняних м'ячиків синього, червоного, жовтого, фіолетового, жовтогарячого й зеленого кольорів, які слід підвісити над ліжком малюка віком два-три місяці життя, щоб з їхньою допомогою він навчився розрізняти кольори, сприймати різні напрямки рухів. Другий «дарунок» – дерев'яна куля, циліндр і куб – для дітей трьох – чотирьох років. Маніпулюючи цими предметами, дитина, за задумом Ф. Фребеля, буде знайомитися з основними властивостями геометричних тіл (формою, вагою, твердістю, рухливістю тощо). Третій, четвертий «дарунки» – для дітей віком старше чотирьох років – дерев'яний куб, розділений на 8 однакових кубиків. З його допомогою малюк одержує уявлення про поняття «число», «ціле» і «частина», вчиться рахувати, будувати з кубиків різні предмети. П'ятий «дарунок» – це 27 кубиків, з яких 21 – цілі; три розділені по діагоналі, утворюючи 6 призм; ще три розділені на чотири призми кожний. Усього 39 фігур. Шостий «дарунок» – 27 дерев'яних цеглинок. З них 21 – цілі, три розділені навпіл (поперек), а ще три розділені уздовж. Усього 33 бруска. Ф. Фребель наголошував, що сенсорне виховання важливо проводити саме у дошкільному віці [12].

Вчена А. Іваненко вказує, що ще одним науковцем, який зробив великий внесок у проблему сенсорного виховання дітей є Ж. О. Декролі. Він є автором системи дидактичних ігор, які спрямовані на сенсорний розвиток дітей. В процесі сенсорного виховання за Ж. О. Декролі, використовувалися предмети навколишнього світу. Науковець був переконаний, що саме дидактична гра має змогу збагатити сенсорний розвиток дітей [11].



Отже, сенсорний розвиток є розвитком сприймання, відчуттів та уявлень, які надають інформацію про властивості предметів. Сенсорне виховання, в свою чергу, є педагогічним впливом, який спрямований на сенсорний розвиток дитини, в процесі якого формуються сенсорні еталони та сенсорна культура дітей. Сенсорне виховання дітей у дошкільному віці є дуже важливим процесом. Його відсутність може призвести до негативних наслідків, а саме затримці загального розвитку дитини.

### **1.3. Діагностика стану сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку**

Нами була організована та проведена діагностика стану сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Базою дослідження став Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 244 «Біла лілея» Запорізької міської ради. У дослідженні прийняли участь 20 дітей старшого дошкільного віку. Серед них 12 хлопчиків та 8 дівчат. Випробувані були поділені на дві групи: експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ.) До кожної зазначеної групи увійшло по 10 дітей.

Головною метою емпіричного дослідження було визначити рівень сенсорного розвитку випробуваних старших дошкільників. Згідно з цим, були виокремлені наступні завдання дослідження:

1. Визначити рівень знань випробуваних щодо геометричних форм та їх назв.
2. Дослідити здатність до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв.
3. Визначити здатність випробуваних дошкільників визначати величину (розмір) предметів.
4. Дослідити здатність випробуваних дітей вірно визначати смак, запах та звук.

5. Визначити наявність вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький».

Для виконання поставлених завдань констатувального етапу експерименту, нами було використано сім стандартизованих, діагностичних методик. Мова йде про: «Форми» (О. Катаєва, О. Стребелева) [27], «Кольори» (О. Катаєва, О. Стребелева) [27], «Склади смужки» (О. Катаєва, О. Стребелева) [27], «Діагностика сенсорних здібностей дошкільників» (М. Сараєва) [32], «Впізнай запах» (О. Непоп) [25], «Впізнай на смак» (О. Непоп) [25], «Впізнай звук» (О. Непоп) [25].

Виконати перше завдання дослідження нам допомогла методика «Форми» (О. Катаєва, О. Стребелева) (додаток А). Щодо другого завдання, воно було виконано, за допомогою методики «Кольори» (О. Катаєва, О. Стребелева) (додаток Б). Третє завдання було виконане, завдяки методиці «Склади смужки» (О. Катаєва, О. Стребелева). Четверте завдання є комплексним та включало виконання одразу трьох методик: «Впізнай запах» (О. Непоп) (додаток Г), «Впізнай на смак» (О. Непоп) (додаток Д) та «Впізнай звук» (О. Непоп) (додаток З). Також, в процесі емпіричного дослідження, ми скористалися комплексною методикою «Діагностика сенсорних здібностей дошкільників» (М. Сараєва), яка мала за мету надати відомості про вміння співвідносити поняття «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» (п'яте завдання). Розглянемо отримані результати випробуваних старших дошкільників, за зазначеними діагностичними методиками, на констатувальному етапі дослідження.

Згідно з таблицею 1.1 в експериментальній групі середній рівень знань про геометричні фігури та їх назви мають вісім випробуваних старших дошкільників (Олексій, Микита, Георгій, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита, Оксана).

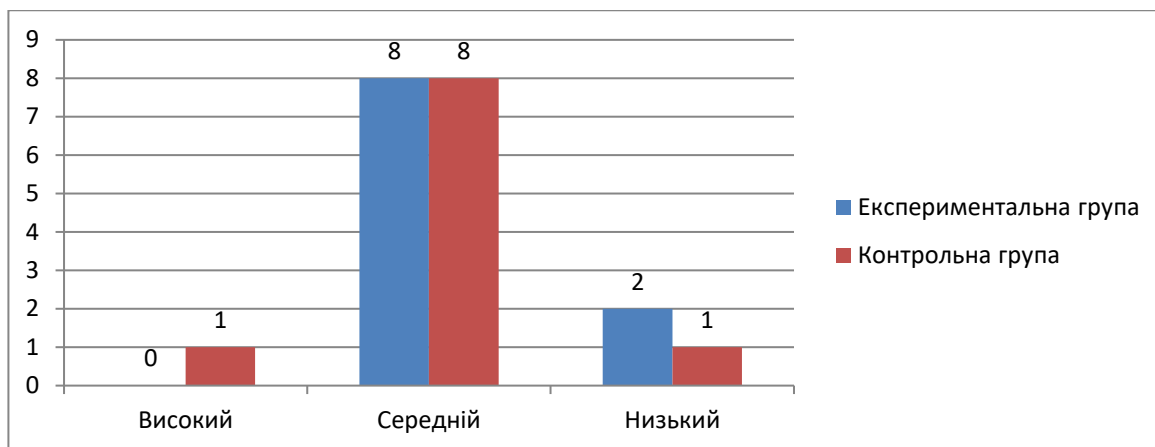
Почнемо із результатів випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Форми» (О. Катаєва, О. Стребелева) (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи,  
за методикою «Форми» (О. Катаєва, О. Стребелева). Констатувальний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень знань про геометричні фігури та їх назви	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень знань про геометричні фігури та їх назви
Андрій	1	низький	Арсен	3	високий
Олексій	2	середній	Михайло	2	середній
Микита	2	середній	Станіслав	1	низький
Георгій	2	середній	Леон	2	середній
Артем	2	середній	Костянтин	2	середній
Віктор	2	середній	Максим	2	середній
Лілія	2	середній	Лаура	2	середній
Маргарита	2	середній	Стефанія	2	середній
Оксана	2	середній	Руслана	2	середній
Марія	1	низький	Ангеліна	2	середній

Низький рівень відмічається у двох дітей експериментальної групи (Андрій, Марія). Високі показники знань про геометричні фігури та їх назви в експериментальній групі, на констатувальному етапі дослідження – відсутні. Щодо випробуваних контрольної групи, бачимо, що один випробуваний (Арсен) має високий показник знань про геометричні фігури та їх назви. У восьми дітей (Михайло, Леон, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна) спостерігається тенденція до середнього рівня. Низький показник знань про геометричні фігури та їх назви відмічається у одного випробуваного контрольної групи (Станіслав). Проаналізуємо зазначені результати, за допомогою діаграми (рис. 1.1).



**Рисунок 1.1 Рівень знань про геометричні фігури та їх назви старших дошкільників ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження**

За рисунком 1.1 бачимо, що існує однакова тенденція до переважання середнього рівня знань про геометричні фігури та їх назви у випробуваних експериментальної та контрольної груп (80%). Однак, треба відмітити, що у випробуваних ЕГ відсутні високі показники (0%), як, в той же час, вони наявні у випробуваних КГ (10%). Також треба зазначити, що низькі показники знань про геометричні фігури та їх назви у дітей ЕГ дещо вищі (20%), ніж у старших дошкільників КГ (10%).

Перейдемо до розгляду результатів випробування ЕГ та КГ, за методикою «Кольори» (О. Катаєва, О. Стребелева) (табл.1.2).

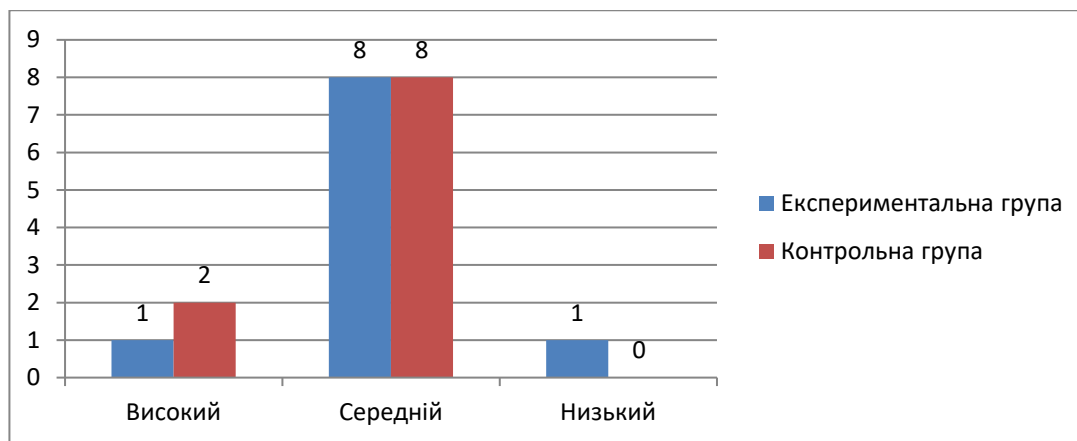
Згідно з таблицею 1.2 високий рівень здатності до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв має один випробуваний ЕГ (Лілія). Середній рівень спостерігається у восьми старших дошкільників ЕГ (Андрій, Олексій, Микита, Георгій, Артем, Віктор, Маргарита, Оксана). Низький показник здатності до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв відмічається у однієї випробуваної ЕГ (Марія). Що стосується випробуваних КГ, то високий рівень здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв спостерігається у двох випробуваних дітей (Арсен, Леон). Середній рівень мають вісім дітей контрольної групи (Михайло, Костянтин, Станіслав, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Низькі показники здатності співвідношення та

диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв у старших дошкільників КГ – відсутні. Проаналізуємо зазначені результати, використовуючи діаграму (рис. 1.2).

Таблиця 1.2

**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи,  
за методикою «Кольори» (О. Катаєва, О. Стребелева). Констатувальний  
етап**

Ім'я випробуваног о ЕГ	Бал	Рівень здатності до співвідношенн я та диференціован ня кольору, знання кольорів та їх назв	Ім'я випробуваног о КГ	Ба л	Рівень здатності до співвідношення та диференціованн я кольору, знання кольорів та їх назв
Андрій	2	середній	Арсен	3	високий
Олексій	2	середній	Михайло	2	середній
Микита	2	середній	Станіслав	2	середній
Георгій	2	середній	Леон	3	високий
Артем	2	середній	Костянтин	2	середній
Віктор	2	середній	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	2	середній	Стефанія	2	середній
Оксана	2	середній	Руслана	2	середній
Марія	1	низький	Ангеліна	2	середній



**Рисунок 1.2. Рівень здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв у старших дошкільників ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження**

За рисунком 1.2 можемо побачити, що у випробуваних старших дошкільників ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження, переважає середній рівень здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв (80%). Потрібно відмітити, що високі показники цієї здатності частіше відмічаються у випробуваних КГ (20%) ніж у випробуваних ЕГ (10%). Щодо низьких показників здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв, вони зустрічаються у випробуваних ЕГ (10%). У старших дошкільників КГ вони – відсутні (0%).

Розглянемо результати випробуваних старших дошкільників, за методикою «Склади смужки» (О. Катаєва, О. Стребелева) (табл. 1.3).

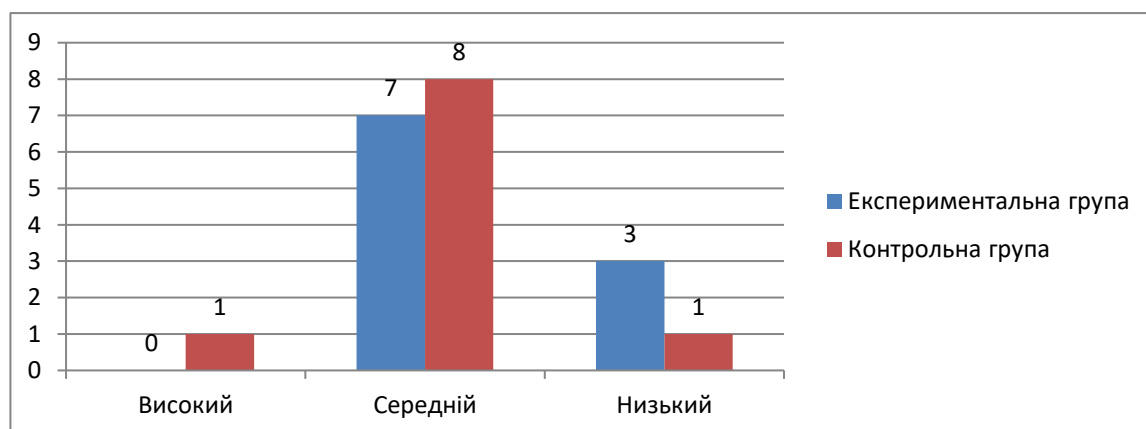
Згідно з таблицею 1.3 середній рівень здатності визначати величину (розмір) предметів мають сім випробуваних ЕГ (Андрій, Олексій, Микита, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита). Низькі показники зазначеної здатності спостерігаються у трьох старших дошкільників ЕГ (Георгій, Оксана, Марія). Високі показники – відсутні. Щодо випробуваних КГ., високий рівень здатності визначати величину (розмір) предметів має один випробуваний (Арсен). Середній рівень відмічається у восьми дітей КГ (Михайло, Леон, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Низький рівень здатності визначати величину (розмір) предметів має один випробуваний КГ (Станіслав).

**Результати випробувань експериментальної та контрольної групи,  
за методикою «Склади смужки» (О. Катаєва, О. Стребелева).**

**Констатувальний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності визначати величину (розмір) предметів	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності визначати величину (розмір) предметів
Андрій	2	середній	Арсен	3	високий
Олексій	2	середній	Михайло	2	середній
Микита	2	середній	Станіслав	1	низький
Георгій	1	низький	Леон	2	середній
Артем	2	середній	Костянтин	2	середній
Віктор	2	середній	Максим	2	середній
Лілія	2	середній	Лаура	2	середній
Маргарита	2	середній	Стефанія	2	середній
Оксана	1	низький	Руслана	2	середній
Марія	1	низький	Ангеліна	2	середній

Проаналізуємо ці результати, за допомогою діаграми (рис. 1.3).



**Рисунок 1.3. Рівень здатності визначати величину (розмір) предметів старших дошкільників ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження**

За рисунком 1.3 бачимо, що, на констатувальному етапі дослідження, у випробуваних ЕГ (70%) та КГ (80%) переважає середній рівень здатності визначати величину (розмір) предметів. Найменша тенденція серед випробуваних ЕГ спостерігається до високого рівня (0%). У випробуваних КГ – до низького рівня (10%). 30% старших дошкільників ЕГ мають низький рівень здатності визначати величину (розмір) предметів. 10% випробуваних КГ мають високі показники зазначеної здатності.

Перейдемо до розгляду результатів старших дошкільників ЕГ та КГ, за методикою «Впізнай запах» (О. Непоп) (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

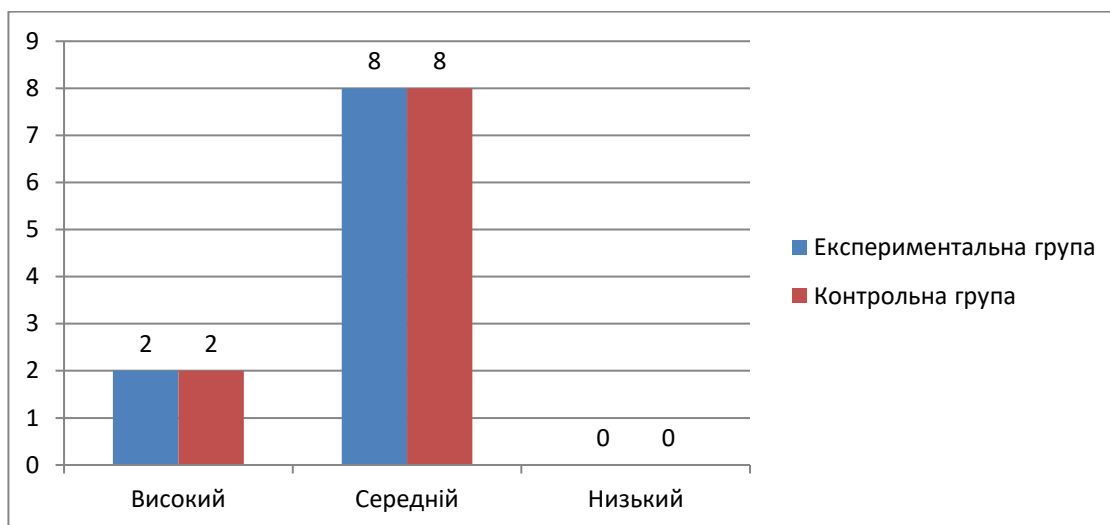
**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Впізнай запах» (О. Непоп). Констатувальний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати запах	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати запах
Андрій	3	високий	Арсен	3	високий
Олексій	2	середній	Михайло	2	середній
Микита	2	середній	Станіслав	2	середній
Георгій	2	середній	Леон	3	високий
Артем	2	середній	Костянтин	2	середній
Віктор	2	середній	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	2	середній	Стефанія	2	середній
Оксана	2	середній	Руслана	2	середній
Марія	2	середній	Ангеліна	2	середній

Згідно з таблицею 1.4 на констатувальному етапі дослідження, високий рівень здатності вірно визначати запах мали двоє випробуваних ЕГ (Андрій,



Лілія). Середній рівень цієї здатності спостерігався у восьми старших дошкільників ЕГ (Олексій, Микита, Георгій, Артем, Віктор, Маргарита, Оксана, Марія). Низькі показники здатності вірно визначати запах у випробуваних ЕГ – відсутні. Що стосується випробуваних КГ., то високий рівень здатності вірно визначати запах відмічався у двох старших дошкільників (Арсен, Леон). Інші, вісім випробуваних мали середній рівень зазначеної здатності (Михайло, Станіслав, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Низькі показники були відсутні. Пропонуємо переглянути зазначені дані (рис. 1.4).



**Рисунок 1.4. Рівень здатності вірно визначати запах старших дошкільників ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження**

За рисунком 1.4 бачимо, що на констатувальному етапі дослідження, у випробуваних ЕГ та КГ переважав середній рівень здатності вірно визначати запах (80%). 20% випробуваних ЕГ та КГ мали високі показники зазначеної здатності. Низькі показники, в свою чергу, були відсутні (0%).

Розглянемо результати випробування дітей старшого дошкільного віку, за методикою «Впізнай на смак» (О. Непоп) (табл. 1.5).

Згідно з таблицею 1.5., високий рівень здатності вірно визначати смак визначався у двох старших дошкільників ЕГ (Андрій, Лілія), на констатувальному етапі дослідження. Середні показники цієї здатності показали вісім старших дошкільників ЕГ (Олексій, Микита, Георгій, Артем, Віктор, Маргарита, Оксана, Марія). Щодо випробування дітей старшого дошкільного

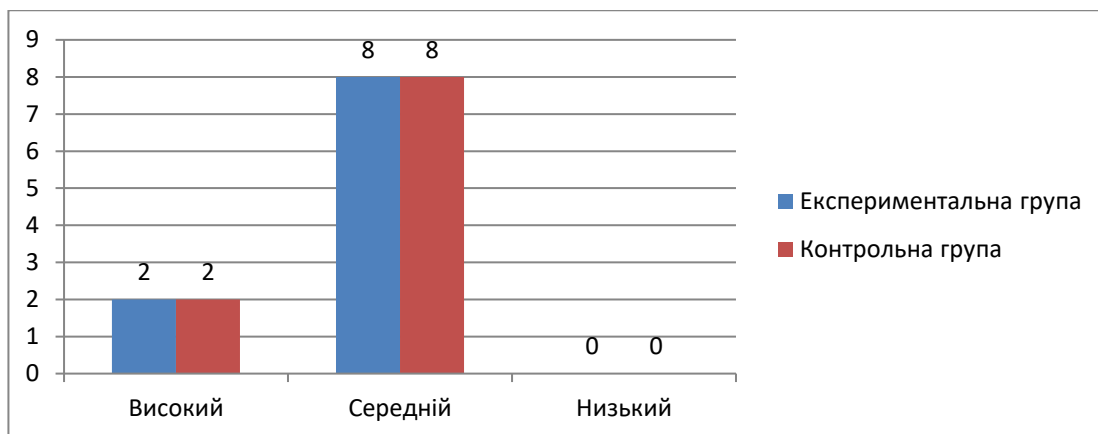
віку КГ., то двоє дошкільників мали високий рівень здатності вірно визначати смак (Андрій, Леон). Вісім випробуваних КГ (Михайло, Станіслав, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна), в свою чергу, показали середній результат цієї здатності. Низькі показники у випробуваних двох груп – відсутні. Докладніше переглянемо ці результати, за допомогою діаграми (рис. 1.5).

Таблиця 1.5

**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи,  
за методикою «Впізнай на смак» (О. Непоп). Констатувальний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати смак	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати смак
Андрій	3	високий	Арсен	3	високий
Олексій	2	середній	Михайло	2	середній
Микита	2	середній	Станіслав	2	середній
Георгій	2	середній	Леон	3	високий
Артем	2	середній	Костянтин	2	середній
Віктор	2	середній	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	2	середній	Стефанія	2	середній
Оксана	2	середній	Руслана	2	середній
Марія	2	середній	Ангеліна	2	середній

За рисунком 1.5 бачимо, що у випробуваних ЕГ та КГ існує тенденція до переважання середнього рівня здатності вірно визначати смак (80%). По 20% випробуваних у ЕГ та КГ показали високий рівень розвитку цієї здатності. Низькі показники здатності вірно визначати смак у випробуваних ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження – відсутні (0%).



**Рисунок 1.5. Рівень здатності вірно визначати смак старших дошкільників ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження**

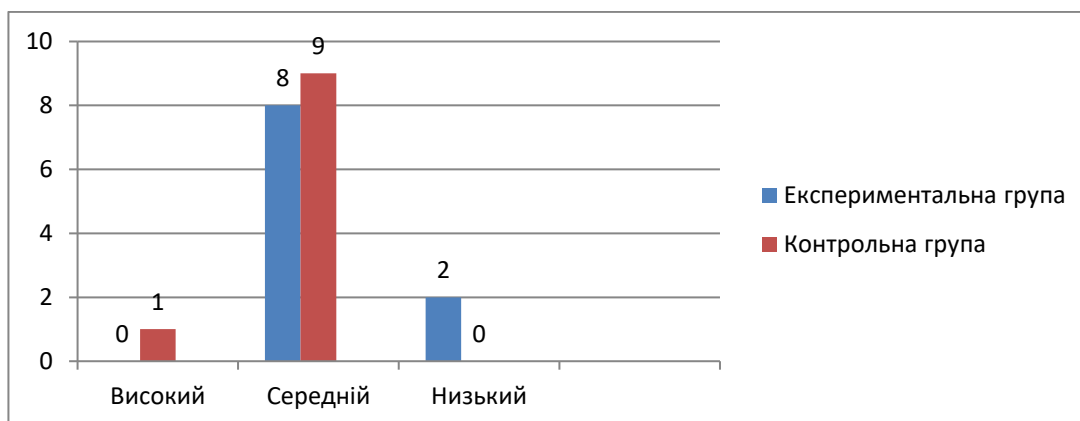
Перейдемо до ознайомлення з результатами випробуваних ЕГ та КГ, за методикою «Впізнай звук» (О. Непоп) (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Впізнай звук» (О. Непоп)**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати звук	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати звук
Андрій	2	середній	Арсен	3	високий
Олексій	2	середній	Михайло	2	середній
Микита	2	середній	Станіслав	2	середній
Георгій	1	низький	Леон	2	середній
Артем	2	середній	Костянтин	2	середній
Віктор	2	середній	Максим	2	середній
Лілія	2	середній	Лаура	2	середній
Маргарита	2	середній	Стефанія	2	середній
Оксана	2	середній	Руслана	2	середній
Марія	1	низький	Ангеліна	2	середній

Згідно з таблицею 1.6 у восьми випробуваних ЕГ відмічається середній рівень здатності вірно визначати звук (Андрій, Олексій, Микита, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита, Оксана). Двоє старших дошкільників ЕГ мають низький рівень цієї здатності (Георгій, Марія). Що стосується випробуваних КГ, то можемо спостерігати, що на констатувальному етапі дослідження, у одного випробуваного відмічається високий рівень здатності вірно визначати звук (Арсен). Дев'ять інших випробуваних КГ мають середній рівень зазначеної здатності (Михайло, Станіслав, Костянтин, Максим, Лаура, Леон, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Низькі показники здатності вірно визначати звук у випробуваних ЕГ та КГ – відсутні. Розглянемо зазначені результати, використовуючи діаграму (рис. 1.6).



**Рисунок 1.6. Рівень здатності вірно визначати звук старших дошкільників ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження**

За рисунком 1.6 бачимо, що у випробуваних старших дошкільників ЕГ (80%) та КГ (90%), на первинному етапі дослідження, переважає середній рівень здатності вірно визначати звук. У 20% випробуваних ЕГ відмічається низький рівень зазначеної здатності. Високі показники – відсутні (0%). У 10% випробуваних КГ, в свою чергу, спостерігається високий рівень здатності вірно визначати звук. Низькі показники у зазначеній групі – відсутні (0%).

Перейдемо до розгляду результатів випробуваних старших дошкільників, за останньою методикою «Діагностика сенсорних здібностей дошкільників» (М. Сараєва), на констатувальному етапі дослідження (табл. 1.7).

Згідно з таблицею 1.7 п'ять випробуваних ЕГ мають середній рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» (Микита, Артем, Віктор, Ліля, Маргарита). П'ять інших випробуваних зазначеної групи мають низькі показники цієї здатності (Андрій, Олексій, Георгій, Оксана, Марія). Високі показники в ЕГ – відсутні. Щодо випробуваних КГ, то високий рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» має один старший дошкільник (Андрій). Середній рівень спостерігається у семи випробуваних (Михайло, Леон, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана). Низькі показники зазначеної здатності мають двоє випробуваних КГ (Станіслав, Ангеліна).

Таблиця 1.7

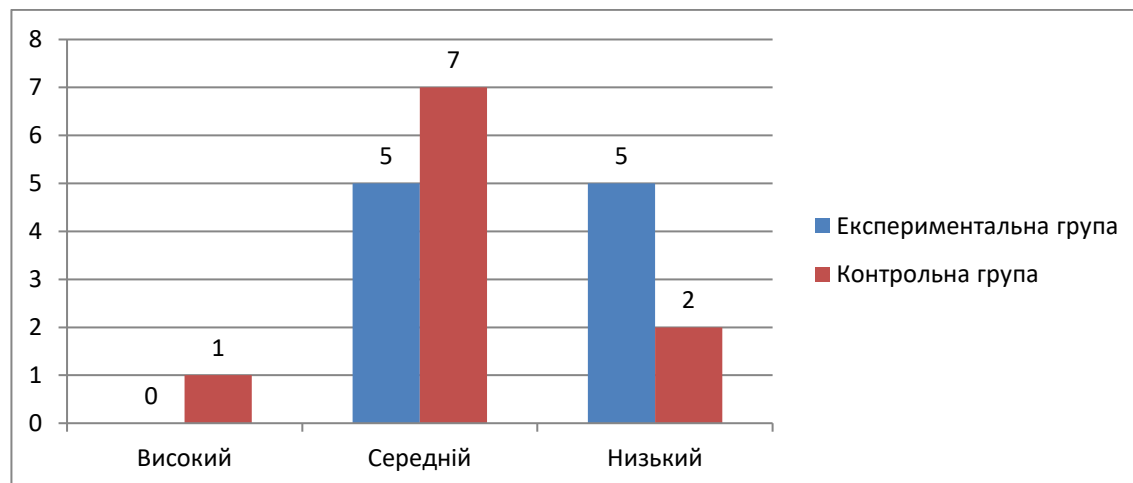
**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи,  
за методикою «Діагностика сенсорних здібностей дошкільників»  
(М. Сарасва). Констатувальний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень вміння співвідносити поняття: «широкий- тонкий», «довгий- короткий», «високий- низький»	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень вміння співвідносити поняття: «широкий- тонкий», «довгий- короткий», «високий- низький»
Андрій	6	низький	Арсен	12	високий
Олексій	5	низький	Михайло	9	середній
Микита	10	середній	Станіслав	3	низький
Георгій	6	низький	Леон	11	середній
Артем	10	середній	Костянтин	10	середній
Віктор	10	середній	Максим	9	середній

## Продовження таблиці 1.7

Лілія	10	середній	Лаура	11	середній
Маргарита	9	середній	Стефанія	9	середній
Оксана	5	низький	Руслана	9	середній
Марія	4	низький	Ангеліна	6	низький

Розглянемо ці результати, використовуючи діаграму (рис. 1.7).



**Рисунок 1.7. Рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» у старших дошкільників ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження**

За рисунком 1.7 бачимо, що, на констатувальному етапі дослідження, у випробуваних старших дошкільників ЕГ існує однакова тенденція до переважання середнього (50%) та низького рівня (50%) вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький».

Високі показники – відсутні (0%). Що стосується випробуваних КГ, то можемо побачити переважаючу тенденцію до середнього рівня вміння співвідносити поняття:

- «широкий-тонкий»;
- «довгий-короткий»;
- «високий-низький» (70%).

Високий рівень зазначеної здатності мають 10% цієї групи. Низькі

показники відмічаються у 20% випробуваних КГ.

Таким чином, за результатами первинної діагностики стану сенсорного розвитку випробуваних дітей старшого дошкільного віку було встановлено, що у випробуваних експериментальної та контрольної групи переважають середні показники сенсорного розвитку. В той же час, треба відмітити дещо вищі показники у старших дошкільників контрольної групи дослідження ніж у їх однолітків з експериментальної групи.

## РОЗДІЛ 2

### ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ У СЕНСОРНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

#### 2.1. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку

Використання дидактичних ігор в процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку потребує дотримання окремих педагогічних умов. Розглянемо детальніше зазначені педагогічні умови та розкриємо особливості організації дидактичних ігор з дітьми-дошкільниками.

На думку вченої І. Толмачової, існують такі педагогічні умови використання дидактичної гри у навчально-виховному процесі:

- 1) органічне включення гри у структуру заняття;
- 2) посилення її розвивальної спрямованості;
- 3) вміле керівництво педагогом процесом ігрової діяльності;
- 4) правильний добір та використання ігрового обладнання;
- 5) захоплюючі назви;
- 6) наявність справді ігрових елементів;
- 7) спрямованість гри на окремий напрямок розвитку;
- 8) поступове зростання складності дидактичних ігор із урахуванням рівня розвитку дітей;
- 9) урахування індивідуальних та вікових особливостей дітей;
- 10) зв'язок дидактичної гри з іншими видами діяльності на занятті;
- 11) урізноманітнення видів ігор в процесі виховання;
- 12) системність та систематичність використання дидактичних ігор» [37, с. 345].



Науковиця Г. Молодецька зазначає, що використання дидактичних ігор у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку повинно відповідати окремим принципам дидактики. Мова йде про такі принципи як:

- 1) систематичність;
- 2) послідовність;
- 3) доступність [24].

Розглянемо зазначені принципи дещо докладніше.

Так, Г. Молодецька вказує, що принцип систематичності характеризується тим, що дидактичні ігри із напрямком сенсорного виховання повинні використовувати в навчально-виховному процесі систематично. Для отримання ефективного навчального чи виховного результату, в процесі використання дидактичних ігор, необхідно проводити систему таких ігор, однієї недостатньо. Щодо принципу послідовності, то він повинен ґрунтуватися на правилах послідовної роботи з використанням дидактичних ігор. Вихователям повинна бути поступово організована робота за кожним етапом дидактичної гри. Мова йде про етап організації, проведення та підсумку гри. Досить важливим є врахування принципу доступності в процесі використання дидактичної гри задля сенсорного виховання дошкільників. Це пояснюється тим, що кожна дидактична гра та її дидактична мета повинна відповідати віковим та психологічним особливостям дітей дошкільного віку. Мета, завдання, ігрові правила та ігрові дії мають бути доступними для дошкільників [24].

Щодо принципу послідовності, Н. Пихтіна радить на початку сенсорного виховання дошкільників, використовувати дидактичні ігри для ознайомлення з відчутними сенсорними властивостями, на кшталт величини чи форми предметів. Згодом, доцільно обирати сенсорні дидактичні ігри, які мають за мету навчити дошкільників розрізняти колір предметів та їх інші ознаки [29].

Звернемо увагу на правила та особливості організації сенсорних дидактичних ігор з дітьми дошкільного віку.

Дослідниця І. Кіпень виділяє такі головні правила організації сенсорних дидактичних ігор з дітьми дошкільного віку:

- 1) створення позитивної атмосфери;
- 2) заохочення, стимуляція до діяльності;
- 3) застосування моментів сюрпризу [13].

Науковець О. Омелянченко доповнює, що, в процесі організації дидактичних ігор для сенсорного виховання дошкільників важливо:

- 1) використовувати матеріали, які можуть зацікавити дітей цього віку;
- 2) розміщувати дорослого на рівні та навпроти дитини;
- 3) підготувати дитячі пальчики до виконання завдань, за допомогою масажу, самомасажу чи пальчикових ігор;
- 4) здійснити показ та пояснення правил сенсорної дидактичної гри, з одночасним виконанням дорослого [26].

На думку вченої у галузі педагогіки та психології І. Кіпень, вихователю важливо враховувати та пам'ятати, що проведення сенсорних дидактичних ігор повинно відбуватися у шість етапів. Мова йде про:

1. Показ дитині матеріалів та обладнання гри (кубики, прапорці, кружечки, кільця), можливість їх обстежити, розглянути, погратись з ними.
2. Дорослий демонструє виконання завдання з чітким поясненням.
3. Прохання до дитини виконати певне завдання (порозкладати кубики за кольором, нанизати кільця на нитку).
4. Дорослий застосовує допомогу дитині, координує дитячі рухи, у випадку, якщо у дитини виникають труднощі при виконанні завдання.
5. Дорослий разом з дитиною виконує завдання.
6. Дитина багато разів самостійно повторює дії, що сприяє їх кращому засвоєнню, міцнішому закріпленню, формуванню навичок [13].

Дослідник у галузі педагогіки О. Омелянченко зазначає, що серед правил організації та використання сенсорної дидактичної гри для дошкільників, існують наступні:

- 1) Не організовувати гру перед сном чи прийомом їжі та якщо дитина знаходиться у збудженому стані.
- 2) Дорослому необхідно завжди спостерігати за діями дитини, в процесі

сенсорної дидактичної гри задля запобігання її неправильного виконання та травматичних ситуацій [26].

Педагог А. Власюк стверджує, що успішна організація дидактичної гри в процесі сенсорного виховання дошкільників характеризується наявністю її підготовки та проведення на трьох етапах. Це:

- 1) підготовка дидактичної гри;
- 2) безпосередньо її проведення,
- 3) проведення підсумків гри.

Науковець А. Власюк підкреслює, що на етапі підготовки до проведення гри, вихователю необхідно при відборі сенсорної дидактичної гри враховувати мету, завдання навчання чи виховання та категорію дітей, з якими вона буде проводитися (вік, психологічні характеристики). Також на етапі підготовки дидактичної гри важливо визначити оптимальний час та місце її проведення. Достатньо важливим є підготовка наочного, дидактичного та стимульного матеріалу, враховуючи психологічні особливості дошкільників. Матеріал до сенсорної дидактичної гри повинен бути яскравим та цікавим [6].

Знавець у галузі педагогіки Н. Пихтіна підкреслює, що при організації дидактичних ігор важливо враховувати правильне поєднання у грі наочності, слова вихователя і дій самих дітей з іграшками, ігровими посібниками, предметами тощо [29].

Г. Молодецька доповнює, що для сенсорних дидактичних ігор доцільно використовувати дидактичні матеріали, виготовлені з природного матеріалу. Це пояснюється тим, що, окрім сенсорного розвитку, вони зможуть розвивати фантазію дошкільників та збагачувати їх природничі знання [24].

В. Серік стверджує, що також важливим на етапі підготовки до проведення дидактичної гри з дошкільниками, вихователю необхідно провести наступну роботу:

- 1) вивчити й осмислити гру;
- 2) продумати методи і прийоми керівництва нею;
- 3) збагатити дітей знаннями й уявленнями, необхідними для розв'язання

ігрового завдання [33].

Вчений А. Власюк повідомляє, що під час безпосереднього проведення дидактичної гри із сенсорним спрямуванням, вихователь повинен:

- 1) ознайомити дітей зі змістом гри та її дидактичним матеріалом;
- 2) пояснити хід гри та ігрові правила [6].

Науковець А. Власюк звертає увагу на важливість останнього етапу сенсорної дидактичної гри. Мова йде про етап підведення підсумків. На цьому етапі можна поцікавитися у дітей: що їм найбільше сподобалося, що вони дізналися нового, що було найскладнішим [6].

Треба зазначити, що одним із головних завдань вихователя в процесі використання сенсорної дидактичної гри з дошкільниками є зацікавити їх. Проведення дидактичної гри повинно мати тільки добровільний характер. Загалом, дидактичну гру задля сенсорного виховання дітей зазначеного віку можна використовувати як:

- 1) частину заняття;
- 2) самостійну форму організованого навчання;
- 3) в повсякденному житті.

Дослідниця М. Панова підкреслює, що закінчувати гру потрібно, як тільки з'являться перші ознаки зникнення інтересу до неї, але, в той же час, треба пообіцяти дітям, що наступного разу ви продовжите грати у цю гру [28].

Проведення сенсорної дидактичної гри має окремі вікові особливості. Так, дослідник Л. Кривоніс підкреслює, що з дітьми молодшого дошкільного віку, правила гри пояснюється під час її виконання. При поясненні правил гри, потрібно звертати свій погляд то на одну, то на іншу дитину, щоб кожному здавалось, що саме йому вихователь розповідає про гру [15].

Вчений В. Серік зазначає, що при ознайомленні з новою дидактичною грою дітей середнього і старшого дошкільного віку вихователь враховує їхній досвід, актуальні для них навчально-виховні завдання. Здебільшого він пояснює кілька суттєвих правил, а решту правил і окремих ігрових дій уточнює під час гри. Дітей підготовчої групи педагог знайомить зі змістом до початку гри, разом

з ними аналізує ігрові правила і роз'яснює їх значення [33].

На думку педагога Н. Пихтіної, з дітьми молодшого, середнього та старшого дошкільного віку важливо закріплювати результати сенсорної дидактичної гри. Це може відбуватися у повсякденній діяльності: на прогулянці, під час самостійної діяльності тощо [29].

Отже, до педагогічних умов використання дидактичних ігор в процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку можемо віднести: дотримання правил організації та проведення зазначених ігор, на основі принципів дидактики: систематичності, послідовності та доступності. Ці принципи повинні виконуватися на кожному етапі дидактичної гри (підготовка, проведення, підсумки).

## **2.2. Реалізація педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей старшого дошкільного віку**

Для перевірки ефективності процесу реалізації педагогічних умов використання дидактичних ігор у сенсорному вихованні дітей старшого дошкільного віку, нами була організована та впроваджена робота з випробуваними експериментальної групи. Робота відповідала усім правилам організації дидактичних ігор з дітьми зазначеного віку та враховувала їх вікові та психологічні особливості. Побудова формувального етапу дослідження відповідала головним принципам дидактики: систематичності, послідовності та доступності.

Для реалізації систематичності, нами була розроблена робота з сенсорного виховання старших дошкільників з використанням дидактичних ігор, яка проводилася протягом місяця. Систематичність роботи виявлялася у її регулярності – дидактичні ігри із сенсорним спрямуванням проводилися п'ять днів на тиждень (по одній дидактичній грі удень). Загалом, нами було використано 23 сенсорні дидактичні гри: «Відгадай і назви», «Ходить гарбуз по

городу», «Постав квітку у вазу», «На якому листочку сховався жучок», «Яблучка ростуть на дереві» (аналогія: груші, сливи), «Одягнемо ляльку на свято», «Посади квіти на клумбу», «Зробимо будиночок козі й козенятам», «Залатаємо ковдру для зайчика», «Шапочка для синички», «Прикрасимо мамину сукню», «Знайди листочок як у мене», «Склади картинку», «Склади ведмедика», «Прив'яжи кульку», «Кольорові листочки» [39], «Вгадай на смак», «Легкий-важкий», «Теплий-холодний», «Знайди пару», «Запашні мішечки», «Ароматна радість» [9] (додаток Л).

В процесі організації та реалізації процесу сенсорного виховання випробуваних старших дошкільників експериментальної групи, ми дотримувалися такої педагогічної умови як – послідовність. Ми розподілили усі зазначені сенсорні дидактичні ігри за окремим напрямком та послідовно займалися її розвитком. Розглянемо докладніше зміст нашої послідовної роботи з сенсорного виховання (завдання), з використанням дидактичних ігор.

1. Формування знань щодо геометричних форм, їх назв та вміння їх диференціювати («Відгадай та назви», «Зробимо будиночок козі та козенятам», «Шапочка для синички», «Знайди листочок як у мене»).

2. Розвиток здатності співвідносити та диференціювати колір, надання знань про назви кольорів («Ходить гарбуз по городу», «Постав квітку у вазу», «На якому листочку сховався жучок», «Знайди листочок як у мене», «Склади картинку», «Прив'яжи кульку»).

3. Формування здатності визначати величину (розмір) предметів («Яблучка ростуть на дереві», «Одягнемо ляльку на свято», «Посади квіти на клумбу», «Зробимо будиночок козі та козенятам», «Кольорові листочки»).

4. Навчання старших дошкільників правильно визначати смак, запах та звук («Вгадай на смак, «Теплий-холодний», «Легкий-важкий», «Теплий-холодний 2», «Знайди пару», «Запашні мішечки», «Ароматна радість»).

5. Формування вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» («Склади ведмедика, «Прикрасимо мамину сукню», «Шапочка для синички»).

Треба зазначити, що деякі використані дидактичні ігри спрямовані на розвиток декількох сенсорних навичок та мають комплексний характер.

Досить важливим було дотримання доступності як педагогічної умови ефективної побудови та реалізації роботи із сенсорного виховання дітей старшого дошкільного віку. Дітям дошкільного віку подобається все яскраве, тому нами був підібраний кольоровий наочний та дидактичних матеріал до дидактичних ігор (із кольорового паперу, картону, пластику тощо).

На кожному занятті ми намагалися створити позитивну атмосферу. Для мотивації виконання дидактичних ігор, ми впровадили систему заохочення у вигляді балів. Наприкінці формувального етапу експерименту, бали випробуваних експериментальної групи були підраховані та був визначений переможець – той, хто отримав більше балів (випробуваний Андрій). Для підвищення пізнавального інтересу старших дошкільників, нами був використаний момент сюрпризу, тобто до самого заняття діти не знали чим ми будемо займатися, яка дидактична гра буде проводитися.

Загалом, треба зазначати, що робота із сенсорного виховання з урахуванням усіх педагогічних умов використання дидактичних ігор, випробуванням старшим дошкільникам експериментальної групи дуже сподобалася. Діти із нетерпінням чекали нової сенсорної дидактичної гри.

З кожною грою окремого спрямування, діти впевненіше виконували завдання. Від них була надана тільки позитивна рефлексія. Заохочення щодо результатів дидактичної гри, викликало у дітей захват та створювало мотивацію до виконання наступних дидактичних ігор.

Отже, нами були реалізовані педагогічні умови використання дидактичних ігор з випробуваними дітьми експериментальної групи на формувальному етапі дослідження, в процесі сенсорного виховання. Робота була побудована за принципами: систематичність, послідовність та доступність.

### 2.3. Аналіз результатів дослідження

Після реалізації педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні старших дошкільників експериментальної групи, нами була проведена повторна діагностика стану сенсорного розвитку випробуваних експериментальної та контрольної групи. Для визначення впливу педагогічних умов використання дидактичної гри на сенсорний розвиток дошкільників, ми використали методичний інструментарій, яким ми користувалися на констатувальному етапі дослідження (сім стандартизованих діагностичних методик). Розглянемо результати випробуваних старших дошкільників експериментальної та контрольної групи на контрольному етапі дослідження. Звернемо увагу на результати випробуваних, за методикою «Форми» (О. Катаєва, О. Стребелева) (табл 2.1).

Таблиця 2.1

#### Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Форми» (О. Катаєва, О. Стребелева). Контрольний етап

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень знань про геометричні фігури та їх назви	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень знань про геометричні фігури та їх назви
Андрій	2	середній	Арсен	3	високий
Олексій	3	високий	Михайло	2	середній
Микита	3	високий	Станіслав	1	низький
Георгій	3	високий	Леон	2	середній
Артем	3	високий	Костянтин	2	середній
Віктор	3	високий	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	3	високий	Стефанія	2	середній

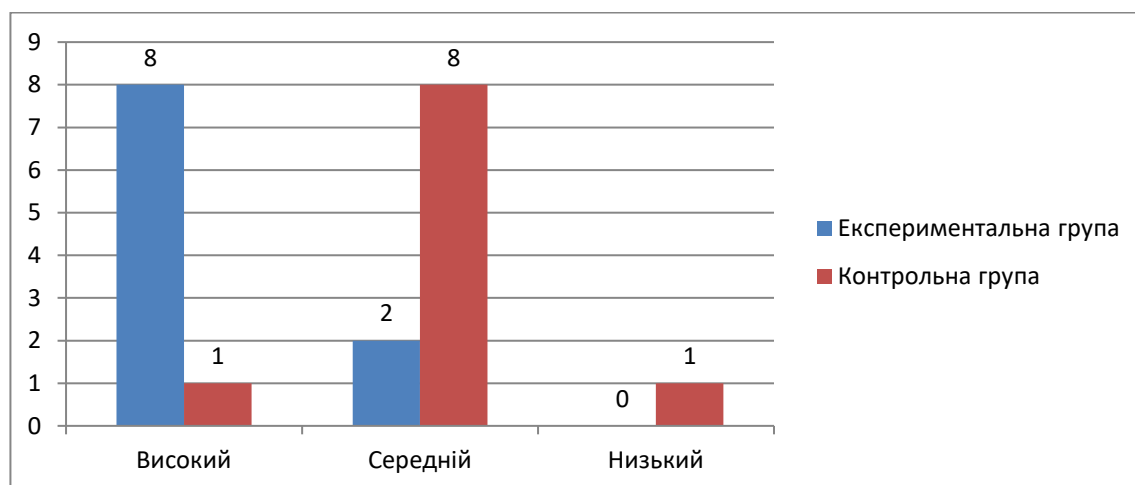


## Продовження таблиці 2.1

Оксана	3	високий	Руслана	2	середній
Марія	2	середній	Ангеліна	2	середній

Згідно з таблицею 2.1 на контрольному етапі дослідження, високий рівень знань про геометричні фігури та їх назви спостерігається у восьми випробуваних ЕГ (Олексій, Микита, Георгій, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита, Оксана). Середній рівень мають двоє випробуваних старших дошкільників (Андрій, Марія). Низький рівень знань про геометричні фігури та їх назви у випробуваних ЕГ, на контрольному етапі дослідження – відсутній. Щодо випробуваних КГ, один випробуваний (Арсен) показав високий показник знань про геометричні фігури та їх назви. Вісім випробуваних КГ (Михайло, Леон, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна) мають середній рівень. Низькі показники знань про геометричні фігури та їх назви спостерігаються у одного випробуваного контрольної групи (Станіслав).

Переглянемо ці результати, використовуючи діаграму (рис. 2.1).



**Рисунок 2.1. Рівень знань про геометричні фігури та їх назви старших дошкільників ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження**

За рисунком 2.1 можемо побачити, що на контрольному етапі дослідження, у випробуваних ЕГ переважає високий рівень знань про геометричні фігури та їх назви (80%). 20% ЕГ мають середній рівень зазначених знань. Щодо

випробуваних КГ, то в них переважає середній рівень знань про геометричні фігури та їх назви (80%). 10% дітей зазначеної групи мають високі показники, а інші 10% мають низькі показники знань про геометричні фігури та їх назви.

Розглянемо результати випробуваних, за методикою «Кольори» (О. Катаєва, О. Стребелева) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

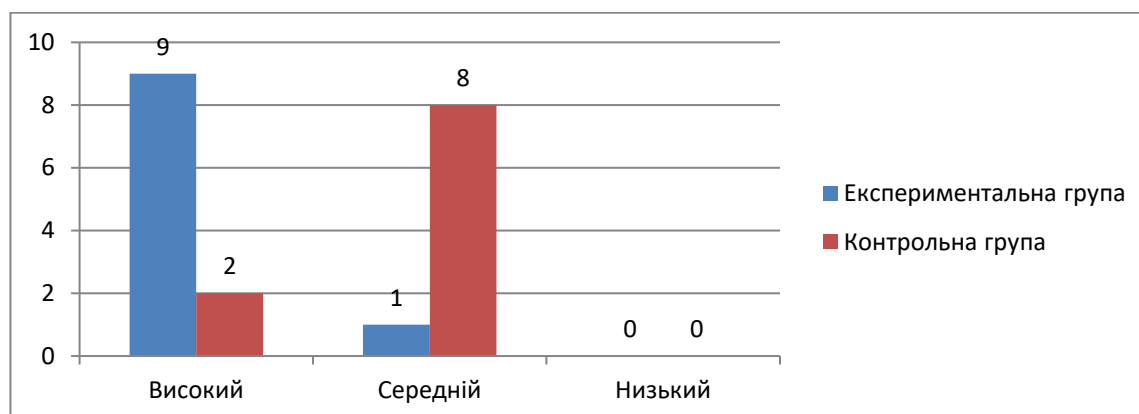
**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Кольори» (О. Катаєва, О. Стребелева). Контрольний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв
Андрій	3	високий	Арсен	3	високий
Олексій	3	високий	Михайло	2	середній
Микита	3	високий	Станіслав	2	середній
Георгій	3	високий	Леон	3	високий
Артем	3	високий	Костянтин	2	середній
Віктор	3	високий	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	3	високий	Стефанія	2	середній
Оксана	3	високий	Руслана	2	середній
Марія	2	середній	Ангеліна	2	середній

Згідно з таблицею 2.2 на контрольному етапі дослідження, у дев'яти випробуваних ЕГ спостерігається високий рівень здатності до співвідношення та

диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв (Андрій, Олексій, Микита, Георгій, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита, Оксана). Один старший дошкільник має середній рівень (Марія). Низькі показники здатності до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв – відсутні. Що стосується випробуваних КГ, то високий рівень здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв мають двоє випробуваних (Арсен, Леон). Середній рівень спостерігається у восьми старших дошкільників КГ (Михайло, Костянтин, Станіслав, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Низькі показники здатності до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв у старших дошкільників КГ, на контрольному етапі дослідження – відсутні.

Перейдемо до розгляду цих результатів, використовуючи діаграму (рис. 2.2).



**Рисунок 2.2. Рівень здатності до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв у старших дошкільників ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження**

За рисунком 2.2 бачимо, що у випробуваних ЕГ, на контрольному етапі дослідження, переважає високий рівень здатності до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв (90%). 10% групи мають середній рівень. Щодо випробуваних КГ, то на повторному етапі дослідження, можемо побачити ідентичні результати, які вони показали на етапі первинної діагностики. В них переважає середній рівень здатності до співвідношення та

диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв (80%). 20% групи мають високий рівень. На контрольному етапі дослідження, бачимо у випробуваних ЕГ та КГ відсутність низьких показників здатності до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв (0%).

Звернемо увагу на результати випробуваних ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження, за методикою «Склади смужки» (О. Катаєва, О. Стребелева) (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

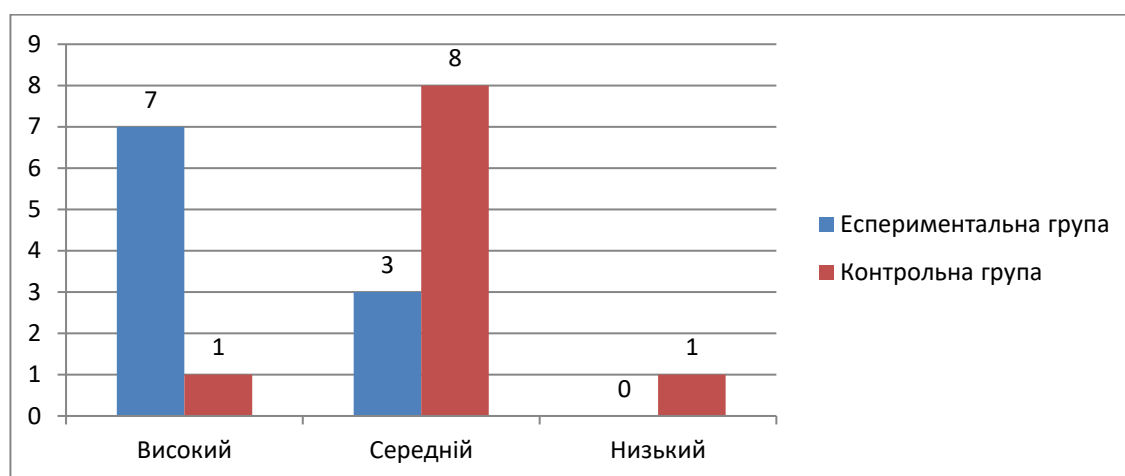
**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Склади смужки» (О. Катаєва, О. Стребелева). Контрольний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності визначати величину (розмір) предметів	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності визначати величину (розмір) предметів
Андрій	3	високий	Арсен	3	високий
Олексій	3	високий	Михайло	2	середній
Микита	3	високий	Станіслав	1	низький
Георгій	2	середній	Леон	2	середній
Артем	3	високий	Костянтин	2	середній
Віктор	3	високий	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	3	високий	Стефанія	2	середній
Оксана	2	середній	Руслана	2	середній
Марія	2	середній	Ангеліна	2	середній

Згідно з таблицею 2.3 високий рівень здатності визначати величину (розмір) предметів, на контрольному етапі дослідження, мають сім

випробуваних ЕГ (Андрій, Олексій, Микита, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита). Середній рівень зазначеної здатності мають троє старших дошкільників ЕГ (Георгій, Оксана, Марія). Низькі показники – не спостерігалися. Що стосується випробуваних КГ, то високий рівень має один випробуваний (Андрій). Середній рівень спостерігається у восьми випробуваних КГ (Михайло, Леон, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Низькі показники зазначеної здатності спостерігаються у одного старшого дошкільника (Станіслав).

Проаналізуємо отримані результати, за допомогою діаграми (рис. 2.3).



**Рисунок 2.3. Рівень здатності визначати величину (розмір) предметів старших дошкільників ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження**

За рисунком 2.3 можемо побачити, що у випробуваних ЕГ, на контрольному етапі дослідження, з'являється тенденція до переважання високого рівня здатності визначати величину (розмір) предметів (70%). 30% ЕГ мають середній рівень цієї здатності. Низькі показники – відсутні. Щодо випробуваних КГ, то на контрольному етапі дослідження, в них залишається тенденція до переважання середнього рівня здатності визначати величину (розмір) предметів (80%). 10% групи так само мають високі показники цієї здатності, а у інших 10% спостерігаються низькі показники.

Перейдемо до розгляду результатів випробуваних ЕГ та КГ за повторним діагностуванням за методикою «Впізнай запах» (О. Непоп) (табл. 2.4).

Згідно з таблицею 2.4 на контрольному етапі дослідження, було

встановлено, що у всіх випробуваних ЕГ спостерігається високий рівень здатності вірно визначати запах (Андрій, Олексій, Микита, Георгій, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита, Оксана, Марія). Щодо випробуваних КГ, їх показники залишилися ідентичними констатувальному етапу дослідження. Високий рівень здатності вірно визначати запах відмічався у двох старших дошкільників (Арсен, Леон). Інші, вісім випробуваних мали середній рівень зазначеної здатності (Михайло, Станіслав, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Низькі показники були відсутні.

Таблиця 2.4

**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Впізнай запах» (О. Непоп). Контрольний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати запах	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати запах
Андрій	3	високий	Арсен	3	високий
Олексій	3	високий	Михайло	2	середній
Микита	3	високий	Станіслав	2	середній
Георгій	3	високий	Леон	3	високий
Артем	3	високий	Костянтин	2	середній
Віктор	3	високий	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	3	високий	Стефанія	2	середній
Оксана	3	високий	Руслана	2	середній
Марія	3	високий	Ангеліна	2	середній

Проаналізуємо зазначені результати, використовуючи діаграму (рис. 2.4).



**Рисунок 2.4. Рівень здатності вірно визначати запах старших дошкільників ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження**

Звертаючись до рисунком 2.4 треба відмітити значне покращення результатів випробуваних ЕГ щодо їх здатності вірно визначати запах. На контрольному етапі, у всіх випробуваних ЕГ відмічається високий рівень зазначеної здатності (100%). Щодо випробуваних КГ, то в них, на цьому етапі дослідження, переважає середній рівень здатності вірно визначати запах (80%). 20% КГ мають середні показники цієї здатності. Низький рівень – відсутній.

Розглянемо результати випробуваних, на контрольному етапі дослідження, за методикою «Впізнай на смак» (О. Непоп) (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

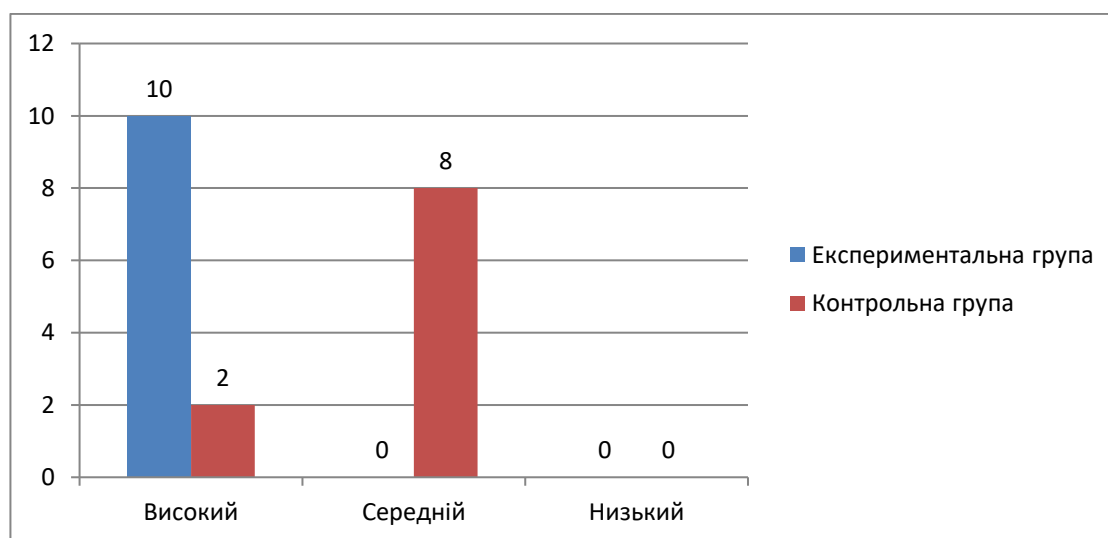
**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Впізнай на смак» (О. Непоп). Контрольний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати смак	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати смак
Андрій	3	високий	Арсен	3	високий
Олексій	3	високий	Михайло	2	середній
Микита	3	високий	Станіслав	2	середній
Георгій	3	високий	Леон	3	високий

## Продовження таблиці 2.5

Артем	3	високий	Костянтин	2	середній
Віктор	3	високий	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	3	високий	Стефанія	2	середній
Оксана	3	високий	Руслана	2	середній
Марія	3	високий	Ангеліна	2	середній

Згідно з таблицею 2.5 на контрольному етапі дослідження, усі випробувані ЕГ мають високий рівень здатності вірно визначати смак (Андрій, Олексій, Микита, Георгій, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита, Оксана, Марія). Що стосується випробуваних КГ, то високий рівень здатності вірно визначати смак спостерігається у двох випробуваних (Андрій, Леон). Інші вісім випробуваних старших дошкільників у зазначеній групі показали середні показники цієї здатності (Михайло, Станіслав, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Пропонуємо розглянути ці дані, за допомогою діаграми (рис. 2.5).



**Рисунок 2.5. Рівень здатності вірно визначати смак старших дошкільників ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження**

За рисунком 2.5 на контрольному етапі дослідження, усі випробувані КГ мають високий рівень здатності вірно визначати смак (100%). Щодо випробуваних КГ, бачимо, що в них залишається переважаюча тенденція до



середнього рівня зазначеної здатності (80%). 20% старших дошкільників КГ мають високі показники здатності вірно визначати смак.

Перейдемо до розгляду результатів випробуваних старших дошкільників, за методикою «Впізнай звук» (О. Непоп) (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

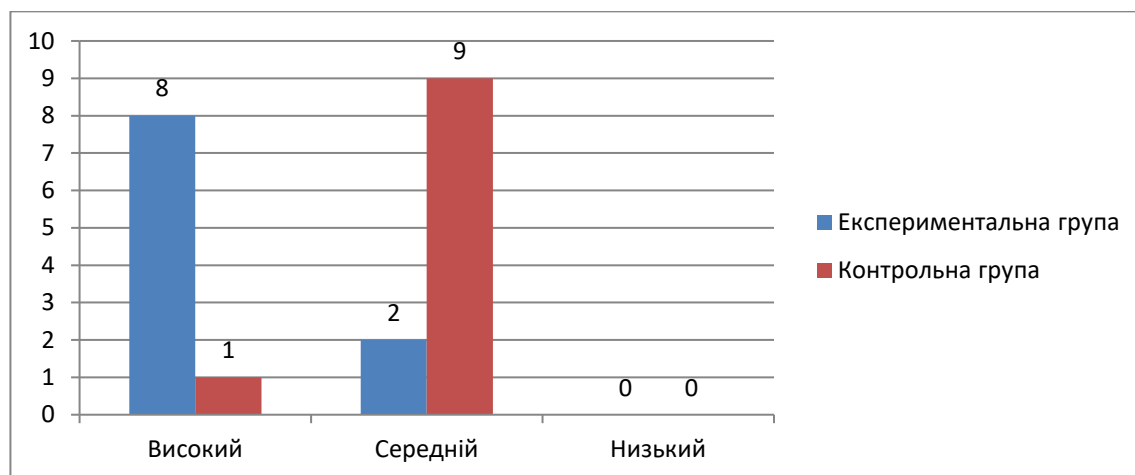
**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи, за методикою «Впізнай звук» (О. Непоп). Контрольний етап.**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати звук	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень здатності вірно визначати звук
Андрій	3	високий	Арсен	3	високий
Олексій	3	високий	Михайло	2	середній
Микита	3	високий	Станіслав	2	середній
Георгій	2	середній	Леон	2	середній
Артем	3	високий	Костянтин	2	середній
Віктор	3	високий	Максим	2	середній
Лілія	3	високий	Лаура	2	середній
Маргарита	3	високий	Стефанія	2	середній
Оксана	3	високий	Руслана	2	середній
Марія	2	середній	Ангеліна	2	середній

Згідно з таблицею 2.6 на контрольному етапі дослідження вдалося встановити, що вісім випробуваних ЕГ мають високий рівень здатності вірно визначати звук (Андрій, Олексій, Микита, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита, Оксана). Середні показники зазначеної здатності відмічаються у двох старших дошкільників цієї групи (Георгій, Марія). Низькі показники не спостерігаються. Щодо випробуваних КГ, то на контрольному етапі дослідження, один випробуваний має високий рівень здатності вірно визначати звук (Арсен). У

дев'яти випробуваних зазначеної групи спостерігаються середні показники цієї здатності (Михайло, Станіслав, Костянтин, Максим, Лаура, Леон, Стефанія, Руслана, Ангеліна). Низьких показників здатності вірно визначати звук серед випробуваних КГ немає.

Розглянемо ці результати, використовуючи діаграму (рис. 2.6).



**Рисунок 2.6. Рівень здатності вірно визначати звук старших дошкільників ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження**

За рисунком 2.6 можемо побачити, що на контрольному етапі дослідження, у випробуваних ЕГ переважає високий рівень здатності вірно визначати звук (80%). 20% зазначеної групи має середні показники. Щодо випробуваних КГ, в них залишається тенденція до середнього рівня здатності вірно визначати звук (90%). 10% групи має високі показники.

Звернемо увагу на результати випробуваних дітей старшого дошкільного віку, за останньою діагностичною методикою «Діагностика сенсорних здібностей дошкільників» (М. Сараєва), на контрольному етапі дослідження (табл. 2.7).

Згідно з таблицею 2.7 на контрольному етапі дослідження, у шести випробуваних старших дошкільників ЕГ спостерігається високий рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» (Андрій, Микита, Артем, Віктор, Лілія, Маргарита). Чотири дитини ЕГ показали середній рівень зазначеного вміння (Олексій, Георгій, Оксана, Марія). Низькі показники цього вміння, на контрольному етапі дослідження, у

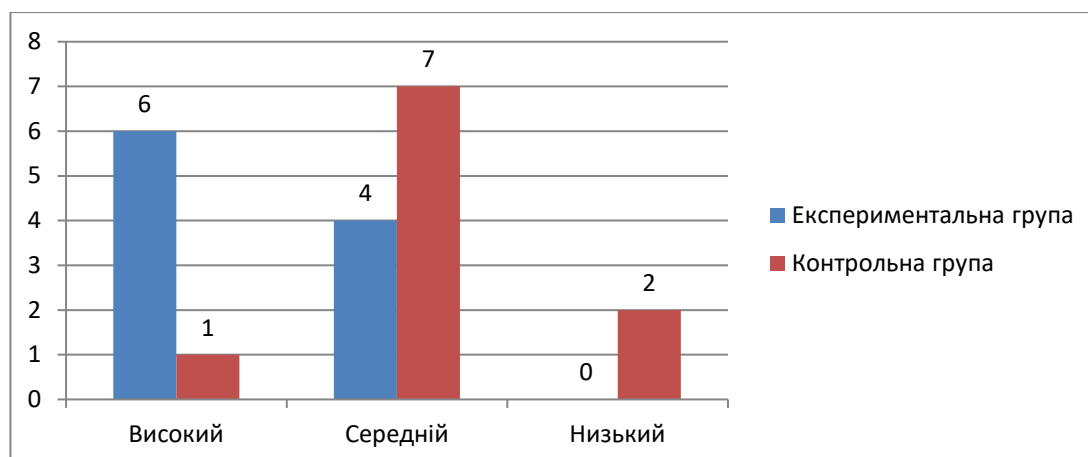
випробуваних дітей ЕГ – не спостерігаються. Що стосується випробуваних КГ, то один випробуваний має високий рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» має один старший дошкільник (Андрій). Середній рівень мають сім дітей КГ (Михайло, Леон, Костянтин, Максим, Лаура, Стефанія, Руслана). У двох дітей відмічається низький рівень цього вміння (Станіслав, Ангеліна).

Таблиця 2.7

**Результати випробуваних експериментальної та контрольної групи,  
за методикою «Діагностика сенсорних здібностей дошкільників»  
(М. Сараєва). Контрольний етап**

Ім'я випробуваного ЕГ	Бал	Рівень вміння співвідносити поняття: «широкий- тонкий», «довгий- короткий», «високий- низький»	Ім'я випробуваного КГ	Бал	Рівень вміння співвідносити поняття: «широкий- тонкий», «довгий- короткий», «високий- низький»
Андрій	12	високий	Арсен	12	високий
Олексій	10	середній	Михайло	9	середній
Микита	13	високий	Станіслав	3	низький
Георгій	9	середній	Леон	11	середній
Артем	14	високий	Костянтин	10	середній
Віктор	15	високий	Максим	9	середній
Лілія	15	високий	Лаура	11	середній
Маргарита	15	високий	Стефанія	9	середній
Оксана	9	середній	Руслана	9	середній
Марія	10	середній	Ангеліна	6	низький

Пропоную проаналізувати зазначені результати, за допомогою діаграми (рис. 2.7).



**Рисунок 2.7. Рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» у старших дошкільників ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження**

За рисунком 2.7 можемо побачити, що показники вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» у старших дошкільників ЕГ значно покращилися на контрольному етапі дослідження. У випробуваних з'являється переважання високого рівня зазначеного вміння (60%). 40% випробуваних ЕГ мають середній рівень. Щодо випробуваних КГ, то в них спостерігаються ідентичні результати з констатувальним етапом дослідження. В них переважає середній рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» (70%). Високий рівень зазначеної здатності мають 10% цієї групи. Низькі показники відмічаються у 20% випробуваних КГ.

Для забезпечення валідності та надійності одержаних результатів, нами був використаний метод математичної статистики U-критерій Манна-Уїтні, за допомогою якого ми порівняли результати експериментальної та контрольної групи на контрольному етапі дослідження. Перевірка була здійснена, в процесі використання програми SPSS Statistics 18.0. Отриманий показник ( $=0,01$ ) вказує на існування статистичної значимості між результатами зазначених груп. Показники випробуваних експериментальної групи щодо стану їх сенсорного

розвитку вищі ніж у випробуваних контрольної групи, що вказує на позитивну тенденцію покращення стану сенсорного розвитку старших дошкільників експериментальної групи.

Отже, на констатувальному та контрольному етапах дослідження, ми дійшли висновку, що застосування дидактичних ігор з дітьми експериментальної групи надало позитивний вплив на стан їх сенсорного розвитку: показники усіх сенсорних навичок були покращені. Щодо результатів старших дошкільників контрольної групи, показники їх сенсорного розвитку не змінилися.

## ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні змісту та педагогічних умов цього процесу й експериментальній перевірці їхньої ефективності.

Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких висновків.

1. На основі аналізу наукових, літературних джерел, була розглянута дидактична гра як засіб розвитку та виховання дітей дошкільного віку. Дидактична гра – це гра, яка має окрему педагогічну мету, яка реалізується, за допомогою певних ігрових правил та дій. Вона активно використовується в процесі навчання та виховання дітей дошкільного віку. Зокрема, в процесі розвитку психічних процесів, під час екологічного, патріотичного, правового, економічного та морального виховання.

2. Розкрита сутність понять «сенсорний розвиток» та «сенсорне виховання» у науковій літературі. Сенсорний розвиток є розвитком сприймання, відчуттів та уявлень, які надають інформацію про властивості предметів. Сенсорне виховання, в свою чергу, є педагогічним впливом, який спрямований на сенсорний розвиток дитини, в процесі якого формуються сенсорні еталони та сенсорна культура дітей.

3. Здійснено теоретичне обґрунтування педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку. У цьому процесі важливо дотримуватися правил організації та проведення зазначених ігор, на основі принципів дидактики: систематичності, послідовності та доступності. Систематичність передбачає регулярність використання дидактичних ігор у роботі із сенсорного виховання. Послідовність, в свою чергу,

означає використання дидактичних ігор за принципом «від простого до складного» та передбачає послідовну роботу за окремими напрямками. Доступність характеризується використанням сенсорних дидактичних ігор, із врахуванням віковим та психологічних особливостей дітей дошкільного віку. Ці принципи повинні виконуватися на кожному етапі дидактичної гри (підготовка, проведення, підсумки).

4. Емпірично досліджено вплив дидактичних ігор на сенсорний розвиток дітей старшого дошкільного віку. Для цього ми організували та провели емпіричне дослідження. Базою дослідження став Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 244 «Біла лілея» Запорізької міської ради. У дослідженні прийняли участь 20 дітей старшого дошкільного віку. Дослідження містило три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. На констатувальному етапі дослідження відбувалася діагностика стану сенсорного розвитку старших дошкільників експериментальної та контрольної групи. Було виявлено, що у випробуваних експериментальної групи переважали: середній рівень знань про геометричні фігури та їх назви (80%), середній рівень здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв (80%), середній рівень здатності визначати величину (розмір) предметів (70%), середній рівень здатності вірно визначати запах (80%), середній рівень здатності вірно визначати смак (80%), середній рівень здатності вірно визначати звук (80%) та існувала однакова тенденція до середнього (50%) та низького рівня (50%) вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький». Щодо випробуваних старших дошкільників контрольної групи, в них переважали: середній рівень знань про геометричні фігури та їх назви (80%), середній рівень здатності співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв (80%), середній рівень здатності визначати величину (розмір) предметів (70%), середній рівень здатності вірно визначати запах (80%), середній рівень здатності вірно визначати смак (80%), середній рівень здатності вірно визначати звук (90%) та середній рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький» (70%). На

формульованому етапі дослідження, з дітьми експериментальної групи були реалізовані педагогічні умови використання дидактичних ігор, в процесі сенсорного виховання. Робота була побудована за принципами: систематичність, послідовність та доступність. Сенсорні дидактичні ігри проводилися з випробуваними експериментальної групи – регулярно (5 днів на тиждень протягом місяця). Були використані 23 сенсорних дидактичних ігор. Робота була послідовною та включала в себе завдання для розвитку окремих сенсорних навичок. Обрані сенсорні дидактичні ігри були доступні для дітей старшого дошкільного віку та відповідали їх віковим та психологічним особливостям. З дітьми використовувався яскравий дидактичний та наочний матеріал, метод заохочення та момент сюрпризу. На контрольному етапі дослідження відбувалася повторна діагностика стану сенсорного розвитку випробуваних експериментальної та контрольної груп. Було виявлено, що у випробуваних експериментальної групи переважали: високий рівень знань про геометричні фігури та їх назви (80%), високий рівень здатності до співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв (90%), високий рівень здатності визначати величину (розмір) предметів (70%), високий рівень здатності вірно визначати запах (100%), високий рівень здатності вірно визначати смак (100%), високий рівень здатності вірно визначати звук (80%) та високий рівень вміння співвідносити поняття: «широкий-тонкий», «довгий-короткий», «високий-низький (60%). Щодо випробуваних контрольної групи, то на зазначеному етапі, в них були присутні ідентичні результати констатувальному етапу, за методиками. В них переважали середні показники розвитку сенсорних навичок. Показник, за методом математичної статистики U-критерій Манна-Уїтні ( $=0,01$ ) вказує на існування статистичної значимості між результатами випробуваних експериментальної та контрольної груп, на контрольному етапі дослідження. Треба зазначити, що на констатувальному етапі, результати зазначених груп, були майже ідентичними. Отже, можна впевнено стверджувати про позитивний вплив дидактичних ігор, в процесі сенсорного виховання дітей старшого дошкільного віку.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва Т. Т. Сенсорне виховання дітей засобами природи у педагогічній системі В. О. Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*. 2016. № 10. С. 10-13.
2. Барбашова І. Сенсорний розвиток молодших школярів: історія та сучасність. *Початкова школа*. 2014. № 9. С. 46-48.
3. Бескорса О. С., Павлович Г. Ю. Дидактична гра як метод формування германомовної комунікативної компетентності молодших школярів. *Науковий вісник ужгородського університету*. 2016. № 1. С. 12-17.
4. Бойко Г., Танчин О. Економічне виховання старших дошкільників засобом дидактичної гри. *Вісник Львівського університету*. 2022. № 36. С. 14-23.
5. Бех І. Д. Виховання особистості : монографія. Чернівці : Букрек, 2015. 640 с.
6. Власюк А. О. Організація дидактичних ігор в ЗДО. URL: <https://vseosvita.ua/user/id725391/blog/orhanizatsiia-dydaktychnykh-ihor-v-zdo-49650.html> (дата звернення: 20.07.2023).
7. Возняк Я. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами краєзнавства (початок ХХІ ст.). *Людинознавчі студії*. 2023. № 16. С. 35-40.
8. Горгуль В. П. Сенсорний розвиток дітей раннього віку з використанням прийомів ейдетики. URL : <http://crd5.sadok.zt.ua/1859-2/> (дата звернення: 20.07.2023)
9. Діанова М. Г. Дидактичні ігри в сенсоріці. URL : <https://vihovateli.com.ua/cons/2445-didakticheskie-igry-po-sensorike-ugadaj-na-vkus.html> (дата звернення: 25.07.2023)
10. Звєкова В. К. Розвиток сенсорного виховання особистості в дошкільному дитинстві. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 2. С. 65-72.
11. Іваненко А. А. Історія становлення методики сенсорного виховання

дітей дошкільного віку. URL: <http://um.co.ua/8/8-18/8-180797.html> (дата звернення: 10.07.2023)

12. Кабельнікова Н. В. Особливості системи сенсорного виховання дітей дошкільного віку в аспекті педагогіки Фрідріха Фребеля. *Актуалізація педагогічних ідей Фрідріха Фрєобеля в сучасному просторі освіти* : матеріали Міжнародного науково-практичного семінару. Херсон : Айлант, 2016. С. 7-9.

13. Кіпень І. Дидактична гра як засіб сенсорного розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (26 вересня 2022 року). Луцьк, 2022. С. 84-89.

14. Клевака Л. П. Сенсорне виховання в педагогіці Марії Монтессорі. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/12603/1/75%20T.2-208-210.pdf> (дата звернення: 10.07.2023).

15. Кривоніс Л. М. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 5-6 (7) років : навч. посіб. Харків : Ранок, 2017. 256 с.

16. Крючкова В. Формування уявлень про сенсорні еталони у молодших дошкільників засобом дидактичної гри. *Дошкільна освіта*. 2018. № 4. С. 70-74.

17. Кулибка О. О. Організація і керівництво дидактичними іграми дітей дошкільного віку. URL : [http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/574/1/411\\_Visnik\\_styudentskogo\\_tovaristva.PDF#page=365](http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/574/1/411_Visnik_styudentskogo_tovaristva.PDF#page=365) (дата звернення: 01.07.2023).

18. Кучірка О. Дидактична гра як засіб ознайомлення з природою дітей дошкільного віку. *Доступність і неперервність освіти впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика* : збірник тез доповідей науково-практичної інтернетконференції з міжнародною участю (Івано-Франківськ, 17 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 202-204.

19. Лебединська Т. В. Моральне виховання дошкільників засобами дидактичних ігор. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації* : збірник наукових і навчально-методичних праць. Вип. 10 / за заг. ред. О. В. Ковшар, К. Є. Суятиної. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. С. 163-168.

20. Луценко Т. Правове виховання дошкільників через дидактичну гру. *Сучасна гуманітаристика* : збірник матеріалів X Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 3 грудня 2018 р.). Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 10. С. 57-60.

21. Максименко Н. Л. Сенсорне виховання дошкільників з порушеннями слуху. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307114.pdf> (дата звернення: 10.07.2023).

22. Манжелій Н. М., Снісар Ю. І. Використання дидактичної гри у процесі розумового виховання дошкільників. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць. Вип. 4. / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава : ФОП Цьома С. П., 2020. С. 122-128.

23. Мелчак Ж. П., Черепаня Н. І. Проблема сенсорного виховання в зарубіжній і вітчизняній дошкільній педагогіці. URL: [http://dspaces.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5638/1/The\\_problem\\_of\\_sensory\\_education\\_in\\_foreign\\_and\\_domestic\\_preschool\\_pedagogy.pdf](http://dspaces.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5638/1/The_problem_of_sensory_education_in_foreign_and_domestic_preschool_pedagogy.pdf) (дата звернення: 10.07.2023).

24. Молодецька Г. І. Сенсорний розвиток дітей 3-го року життя в іграх з природними матеріалами *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Сучасна освіта : теорія, методика і практика. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2017. № 4. С. 126-132.

25. Непоп О. В. Діагностичне обстеження сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/diagnosticne-obstezenna-sensornogo-rozvitku-ditej-starsogo-doskilnogo-viku-253182.html> (дата звернення: 20.07.2023).

26. Омелянченко О. В. Ігри для розвитку сенсорних еталонів. URL: <https://naurok.com.ua/igri-dlya-rozvitku-sensornih-etaloniv-144879.html> (дата звернення: 20.07.2023).

27. Палій А. А. Дитяча психодіагностика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 477 с.

28. Панова М. А. Педагогічне керівництво дидактичними іграми. URL:

<http://ukped.com/statti/zagalna-pedagogika/5169-pedahohichne-kerivnytstvo-dydaktychnumu-ihramy.html> (дата звернення: 20.07.2023).

29. Пихтіна Н. П. Педагогічний потенціал дидактичних ігор та особливості їх використання на заняттях у ЗДО. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки* / за заг. ред. В. В. Бурназової. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2022. № 4. С. 71-78.

30. Руденко К. Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку засобами дидактичних ігор. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2021 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 232-236.

31. Сакир С. В. Формування сенсорної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом дидактичної гри. *Інноваційні технології в дошкільній освіті* : збірник абстрактів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 березня 2018 р.). Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. С. 125-127.

32. Сараєва М. Діагностика за темою «Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку». URL: <https://www.maam./detskijasad/diagnostika-po-teme-sensornoe-razvitie-detei-srednego-doshkolnogo-vozrasta.html> (дата звернення: 20.07.2023).

33. Серік В. В. Сенсорне виховання у системі освітньої діяльності. URL: [https://fpo.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/PI/IMMN\\_kafed](https://fpo.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/PI/IMMN_kafed) (дата звернення: 20.07.2023).

34. Сірик І. Сенсорне виховання дітей у процесі розвитку мовлення. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти* : зб. наук. праць / за заг. ред. Н. А. Басюк. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 18-23.

35. Скиба В. Дидактична гра як засіб розвитку дітей дошкільного віку. URL : [https://fpo.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/PI/IMMN\\_kafedra/Naukova/02.10.15\\_m.pdf#page=361](https://fpo.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/PI/IMMN_kafedra/Naukova/02.10.15_m.pdf#page=361) (дата звернення: 01.07.2023).

36. Соловйов В. Ф. Педагогіка та психологія : навч. посіб. Львів : Галич, 2018. 92 с.
37. Толмачова І. М., Олійник К. О. Змістова характеристика дидактичної гри як методу навчання. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 344-347.
38. Фоміна Ж. В. Ігри на розвиток сенсорних здібностей дошкільнят. URL: <https://www.dnz19.com.ua/igri-na-rozvitok-sensornih-zdibnostey/> (дата звернення: 25.07.2023)
39. Aliyeva S. G. The Role of the Didactic Games in Enhancing Cognitive Activity at Preschool Children. Propós. represent. 2020. № 8. URL: [http://www.scielo.org.pe/scielo.php?script=sci\\_arttext&pid=S2307-79992020000300027#:~:text=A%20didactic%20game%20is%20also,education%20of%20the%20child's%20personality.](http://www.scielo.org.pe/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2307-79992020000300027#:~:text=A%20didactic%20game%20is%20also,education%20of%20the%20child's%20personality.) (дата звернення: 01.07.2023).
40. Harris A. A Sensory Education. London, 2020. 204 p.
41. Lynch M. What is sensory learning? URL: <https://www.theedadvocate.org/what-is-sensory-learning/> (дата звернення: 01.07.2023).

## ДОДАТКИ

### Додаток А

#### Методика «Форми» (О. Катаєва, О. Стребелева)

Мета: визначити знання геометричних форм та їх назв.

Обладнання: набір площинних геометричних фігур.

Процедура обстеження: експериментатор демонструє дитині геометричні фігури і дає інструкцію. Кожна відповідь дитини фіксується. Якщо дитина не називає одну або кілька фігур, то після демонстрації всі фігури викладаються перед нею і експериментатор дає інструкцію: «Я показую фігуру, а ти скажи, як вона називається».

Обробка та інтерпретація результатів

3 бали – дитина не зробила жодної помилки (високий рівень)

2 бали – дитина припустилася однієї помилки (середній рівень)

1 бал – дитина зробила більше однієї помилки (низький рівень)

#### Методика «Форми»



## Додаток Б

### Методика «Кольори» (О. Катаєва, О. Стребелева)

Мета: визначити здатність співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв.

Обладнання: 12 кольорових карток. Інструкція: я покажу тобі картки, а ти назви колір, який бачиш.

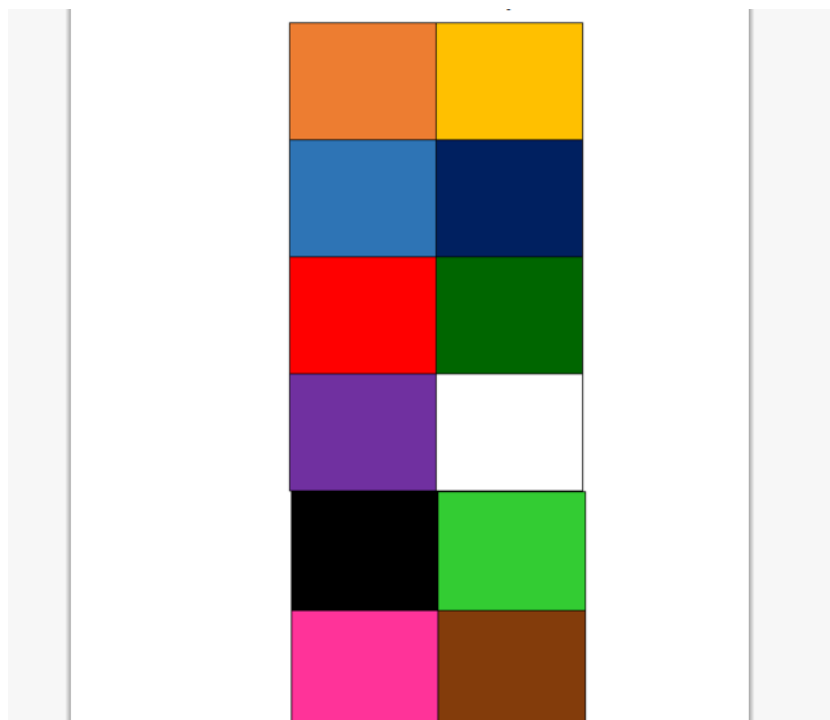
Процедура обстеження: експериментатор показує кольорові картки дитині по одній, починаючи з основних кольорів (червоний, жовтий, синій), а потім – картки додаткових кольорів. Кожна відповідь дитини фіксується. Якщо дитина не називає один або кілька кольорів, то після демонстрації всі картки викладаються перед нею і експериментатор дає інструкцію: «Я назву колір, а ти покажи потрібну картку».

#### Обробка та інтерпретація результатів

3 бали – дитина не зробила жодної помилки (високий рівень)

2 бали – дитина припустилася однієї помилки (середній рівень)

1 бал – дитина зробила більше однієї помилки (низький рівень)

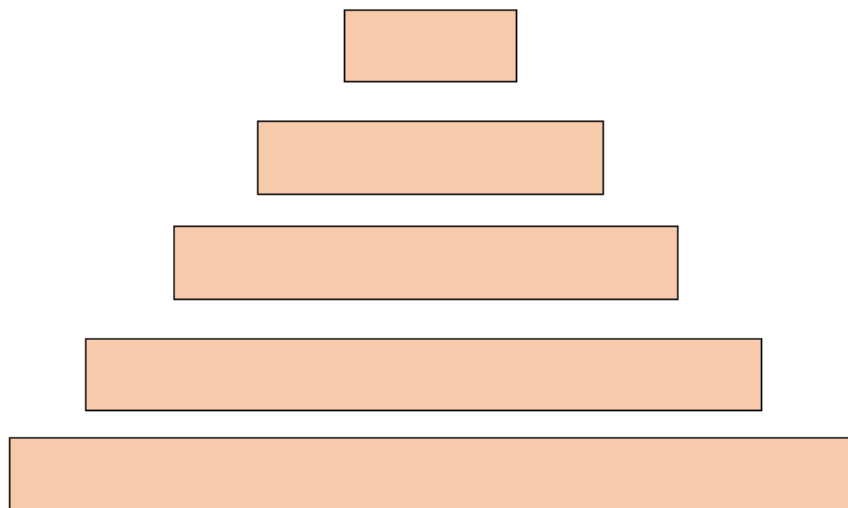


## Додаток В

### Методика «Склади смужки» (О. Катаєва, О. Стребелева)

Мета: визначити здатність дошкільників визначати величину (розмір) предметів. Обладнання: 5 смужок різного розміру (ширина – 2 см, довжина смужок – 20 см, 16 см, 12 см, 8 см, 4 см).

Інструкція: розташуй смужки, від меншої до більшої або навпаки. Процедура обстеження: перед дошкільниками викладають смужки різної довжини і дають інструкцію. Якщо дитина розташувала смужки правильно, тобто від найменшої до найбільшої, то завдання виконано.



#### Обробка та інтерпретація результатів

3 бали – дитина не зробила жодної помилки (високий рівень)

2 бали – дитина припустилася однієї помилки (середній рівень)

1 бал – дитина зробила більше однієї помилки (низький рівень).



## Додаток Г

### Методика «Впізнай запах» (О. Непоп)

Мета: дослідити здатність вірно визначати запах.

Матеріал: контейнери з-під кіндер-сюрпризів, наповнені часником, апельсином, лимоном, кавою, ромашкою, м'ятою, лавандою, сосною.

Зміст завдання: пропонується понюхати , впізнати і назвати запахи.

Оцінювання та інтерпретація результатів

3 бали – дитина виконує усі завдання (високий рівень)

2 бали – дитина виконує більше ніж половини завдань (середній рівень)

1 бал – дитина виконує менше ніж половину завдань (низький рівень)

## Додаток Д

### Методика «Впізнай на смак» (О. Непоп)

Мета: дослідити здатність вірно визначати смак.

Матеріал: тарілка зі шматочками фруктів, хліба, сиру, овочів.

Зміст завдання: дитині зав'язують очі і дають скуштувати шматочок їжі.

Дитина впізнає і спочатку називає смак (солодкий, солоний, гіркий, кислий, прісний.), а потім продукт.

Оцінювання та інтерпретація результатів

3 бали – дитина виконує усі завдання (високий рівень)

2 бали – дитина виконує більше ніж половини завдань (середній рівень)

1 бал – дитина виконує менше ніж половину завдань (низький рівень)

## Додаток 3

### Методика «Впізнай звук» (О. Непоп)

Мета: дослідити здатність вірно визначати звук.

Матеріал: аудіо запис різних звуків ( шум дощу, їде машина, грім, летить літак, плач немовляти, скрегіт металу, ріжуть ножицями, шурхіт паперу, гра в бубон .....

Інструкція: дитині пропонується послухати звуки і визначити, кому вони належать. Визначити приємні та неприємні звуки для людського вуха.

Оцінювання та інтерпретація результатів

3 бали – дитина виконує усі завдання (високий рівень)

2 бали – дитина виконує більше ніж половини завдань (середній рівень)

1 бал – дитина виконує менше ніж половину завдань (низький рівень)

## Додаток К

### Методика «Діагностика сенсорних здібностей дошкільників»

(М. Сараєва)

Мета методики: дослідження стану розвитку сенсорних здібностей дошкільників.

Обладнання: простий олівець.

Структура методики: методика складається з восьми завдань.

Хід методики.

Завдання 1. Вирізаємо, перемішуємо. Покажи ялинку яка найвища і постав її першою, тепер покажи ялинку яка нижче і постав поряд з високою, далі ще нижче, ще нижче, найнижча.

Обробка результатів за завданням 1

3 бали – дитина не зробила жодної помилки;

2 бали – дитина припустилася двох помилок;

1 бал – дитина зробила більше однієї помилки.

Завдання 2. Розглянь картинку. Постав хрестик олівцем поряд з тією ялинкою, яка найвища. Тепер постав галочку поряд з тією ялинкою, яка найнижча за всіх.

Обробка результатів за завданням 2.

3 бали – дитина не зробила жодної помилки;

2 бали – дитина припустилася однієї помилки;

1 бал – дитина зробила більше однієї помилки.

Завдання 3. Розглянь картинку. Постав хрестик олівцем поруч із тією стрічкою, яка ширша за всіх. Тепер постав галочку поруч із тією стрічкою, яка вуже всіх.

Обробка за завданням 3

3 бали – дитина не зробила жодної помилки.

2 бали – дитина припустилася однієї помилки.

1 бал – дитина зробила більше однієї помилки.

Завдання 4. Розглянь картинку. Постав хрестик олівцем поруч з тією змією, яка найдовша. Тепер постав галочку поряд з тією змією, яка коротша за всіх.

Обробка результатів за завданням 4.

3 бали – дитина не зробила жодної помилки.

2 бали – дитина припустилася однієї помилки.

1 бал – дитина зробила більше однієї помилки.

Завдання 5. Розглянь картинку. Постав хрестик олівцем поряд з тим хлопчиком який товстіший, тепер постав хрестик поряд з хлопчиком який тонший.

3 бали – дитина не зробила жодної помилки.

2 бали – дитина припустилася однієї помилки.

1 бал – дитина зробила більше однієї помилки.

Інтерпретація результатів, за всіма завданнями методики

Більше 12 балів – високий рівень розвитку сенсорних навичок.

7-11 балів – середній рівень розвитку сенсорних навичок.

Менше 7 балів – низький рівень розвитку сенсорних навичок.

## Додаток Л

### Дидактичні ігри з сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку до формульованого етапу дослідження

#### «Відгадай і назви»

Мета. Назвати овочі та фрукти, визначаючи величину, колір, співвідносити за формою.

Ускладнення. Доповнити кількість фруктів.

Обладнання. Площинні зображення овочів, яблука ( груші ), коробка з отворами відповідно до форми предметів.

#### «Ходить гарбуз по городу»

Мета. Добирати предмети згідно з кольором фону, розрізняти величину, колір, впізнавати і називати овочі, знаходити однакові за формою і кольором.

Ускладнення. Овочі і фрукти.

Обладнання. Зображення овочів та фруктів, отвори відповідного фону.

#### «Постав квітку у вазу»

Мета. Співвідносити предмети за кольором ( 4 основні кольори ). Віднаходити жовтий колір.

Обладнання. Квіти основних чотирьох кольорів, кольорові вазочки.

#### «На якому листочку сховався жучок»

Мета. Співвідносити предмети за основними кольорами. Розрізняти червоний колір.

Ускладнення. Називати основні кольори.

Обладнання. Різнокольорові площинні листочки, жучки різного кольору.

#### «Яблучка ростуть на дереві» ( аналогія: груші, сливи )

Мета. Розпізнавати фрукти за зовнішнім виглядом, величиною.

Називати форму і колір ( жовтий, червоний ). Познайомити з поняттям «один», «багато». Розвивати дрібну моторику руки.

Ускладнення. Великий, менший, найменший.

Обладнання. Площинний макет дерева ( яблуні ) з картону великого розміру з прикріпленими гачками, площинні зображення яблук, груш, слив з гачками.

### **«Одягнемо ляльку на свято»**

Мета. Співвідносити за кольором і величиною предмети одягу.

Ускладнення. Бантики або панчохи.

Обладнання. Площинні силуети ляльок в різнокольорових спідничках, вирізані окремо кофтинки такого ж кольору.

### **«Посади квіти на клумбу»**

Мета. Вставляти круглі предмети ( квіти ) в отвори різної величини. Закріпити поняття про жовтий колір.

Ускладнення. Різні форми квітів.

Обладнання. «Клумба» — килимок зеленого кольору з круглими отворами різного розміру, «квітки» різного кольору та різної форми (на кожную дитину).

### **«Зробимо будиночок козі й козеняткам»**

Мета. Підбирати геометричну фігуру за формою і величиною, співвідносити їх із зразком способом накладання.

Ускладнення. Співвідносити за формою і кольором.

Обладнання. Площинні зображення будиночків ( на кожную дитину ) з квадратними віконцями і прямокутними дверима.

### **«Залатаємо ковдру для зайчика»**

Мета. Співвідносити предмети за формою, розміщувати геометричні форми у відповідних отворах. Розвивати дрібну моторику пальців.

Ускладнення. Різна величина.

Обладнання. Решітка прямокутної форми ( на кожную дитину ), комплект геометричних форм до кожної решітки.

### **«Шапочка для синички»**

Мета. Співвідносити предмети за формою, кольором і величиною.

Обладнання. Силуети синички, різнокольорові шарфики, різнокольорові шапочки.

### **«Прикрасимо мамину сукню»**

Мета. Вставляти геометричні фігури в отвори відповідної форми.  
Закріпити поняття «колір», «форма».

Обладнання. Силуети суконь на кожну дитину з отворами геометричної форми.

### **«Знайди листочок як у мене»**

Мета. Співвідносити листочки за кольором і формою.

Ускладнення. Величина.

Обладнання. Листочки з різних дерев.

### **«Склади картинку»**

Мета. Формувати цілісний образ предмета складаючи ціле з частин.  
Закріпити поняття «колір», «форма».

Ускладнення. З 4-х частин.

Обладнання. Предметні картинки, розрізані на 2 ( 4 ) частини.

### **«Склади ведмедика»**

Мета. Формувати цілісний образ предмета, складаючи ціле із частин.  
Закріпити поняття про коричневий колір.

Ускладнення. Силуети без зразка вихователя.

Обладнання. Силуети ведмедиків із частин на кожну дитину.

### **«Прив'яжи кульку»**

Мета. Співвідносити за кольором, називати основні кольори і форму.  
Розвивати дрібну моторику пальців.

Ускладнення. Круглі і овальні кульки.

Обладнання. Площинні силуети кульок круглої ( овальної ) форми, аркуш ворсистого паперу на кожну дитину, шерстяні нитки різного кольору.

### **«Кольорові листочки»**

Мета. Добирати половинки листочків за формою і величиною,  
співвідносити за кольором.

Ускладнення. Листочки з різних дерев.

Обладнання. Площинні зображення листочків круглої і овальної форми із



різнокольорового картону, розрізаного навпіл.

### **«Вгадай на смак»**

Мета: збагачувати смакові відчуття, розвивати пам'ять; розвивати вміння визначати потрібний спосіб для впізнання предметів; збагачувати словник дітей.

Підготовка до гри.

Дітям пропонується 4 пари баночок. Вони наповнені сіллю, ваніліном, цукром, лимонною кислотою.

Завдання 1. «Вгадай, який смак?»

Дитині пропонується знайти кислий, солоний, солодкий, гіркий смаки.

Завдання 2. «Знайди пару»

Дитина повинна знайти баночки з однаковим смаком.

Завдання 3. «Що, яким буває?»

Перед дитиною лежать картинки з ягодами, фруктами, овочами. Дитина визначає баночку з певним смаком і кладе поруч картинку з продуктом, мають такий же смак. Наприклад: кислий смак - лимон, журавлина, смородина; солодкий смак - груша, полуниця, кавун і т.д.

### **«Теплий - холодний»**

Мета: вправляти дітей в умінні тактильним шляхом, встановлювати відмінності текстильних виробів, розвивати вміння розповідати про своїх чуттєвих вражень.

Хід гри.

Дітям пропонується панно з різними видами тканин. Дитина тактильним шляхом повинен встановити відмінності текстильних виробів і розповісти про своїх чуттєвих вражень.

### **«Легкий - важкий»**

Мета: надати дітям можливість відчути міру тяжкості знайомих предметів, тим самим збагачувати сенсорний досвід дітей; розвивати вміння розповідати про своїх чуттєвих вражень.

Хід гри.

Дітям пропонуються предмети різної тяжкості. Відчувши міру тяжкості,

вони розповідають про своїх чуттєвих вражень.

### **«Теплий - холодний»**

Мета: вправляти дітей в умінні на дотик визначати температуру однорідних предметів і групувати їх умовними символами; вчити робити словесні висновки.

Хід гри.

Дітям пропонуються баночки з водою: тепла, холодна, гаряча. Діти на дотик повинні визначити температуру води і співвіднести з відповідними символами.

### **«Знайди пару»**

Мета: розвивати органи чуття (слух), вчити правильно знаходити пару для предмета, розвивати слухове увагу.

Хід гри.

1 варіант. Дітям лунають «шумики» з різними звуками. Пропонується знайти «шумик» з таким же звуком.

2 варіант. Запропонувати дітям відгадати, у кого звучить «шумик» так само, як у вихователя.

### **«Запашні мішечки»**

Пряма мета: розвивати нюх у дітей.

Непряма мета: закріплювати назви лікарських рослин, вчити дітей впізнавати рослини по запаху.

Хід гри.

1 варіант. «Дізнайся по запаху»

Вихователь знайомить дітей з запахами лікарських трав у 3 етапи.

Вихователь пропонує понюхати травичку в мішечку.

1 етап.

Так пахне ромашка. (Показати картинку)

2 етап. Знайди мішечок з запахом ромашки.

3 етап.

2 варіант. «Знайди такий же запах»

Дитина бере один з синіх мішечків, вдихає запах і намагається знайти такий же запах в помаранчевому мішечку, складаючи пари з однаковим запахом.

### **«Ароматна радість»**

Мета: розвивати нюх у дітей.

Хід гри.

Вихователь пропонує зібрати пару баночок з однаковим запахом.

Для цього необхідно відкрити баночку і дати дитині понюхати аромат, але так щоб він не бачив вміст баночки.

Потім дитина нюхає вміст інших баночок і знаходить однаковий аромат.